

Toksična nepravda

Pretvaranje odgovornosti UN u pravne lekove za kosovske Rome

Međunarodna klinika za ljudska prava Pravnog fakulteta Harvarda
i Opre Roma Kosovo

Ilustracija na naslovnoj strani
Kosovske romske izbeglice žive u neizvesnosti
© Carsten Koall / Getty Images

Dizajn
Tutaev Design

Autorska prava © 2022 Predsednik i saradnici Harvard koledža. Sva prava zadržana.

Toksična nepravda:
Pretvaranje odgovornosti UN u pravne lekove
za kosovske Rome

Međunarodna klinika za ljudska prava Pravnog fakulteta Harvarda
i Opre Roma Kosovo

Novembar 2022

SADRŽAJ

ZAHVALNOST	2
NAPOMENA O TERMINOLOGIJI	3
AKRONIMI	4
IZVRŠNI REZIME	5
Odgovornost UN za trovanje olovom	5
Iluzorni mehanizmi odgovornosti UN-a	6
Metodologija	7
Ključni nalazi	8
Poziv na akciju	9
I. ODGOVORNOST UN ZA IZLAGANJE ROMA, AŠKALIJA I EGIPĆANA TROVANJU OLOVOM	13
A. Kontekst: Uloga UN na Kosovu	13
B. UN smeštaju interno raseljene Rome, Aškalije i Egipćane u kampove gde se moglo predvideti da će biti izloženi dejstvu olova	13
C. UNMIK ignoriše hitna upozorenja i ne prekida izloženost opasnom olovu	17
D. UNMIK ne pruža stanovnicima kampa redovno testiranje ili medicinski tretman za trovanje olovom	19
II. ZAJEDNICE ROMA, AŠKALIJA I EGIPĆANA SA TRAJNIM OŠTEĆENJIMA ZBOG TROVANJA OLOVOM	21
III. UN IZBEGAVAJU ODGOVORNOST BLOKIRANJEM PRISTUPA PRAVDI	24
A. Obaveze UNMIK-a u pogledu ljudskih prava	24
B. Okvir odgovornosti UN-a	25
C. Napori da se omogući pristup delotvornim pravnim lekovima	27
IV. UN NISU ISPUNILE PREPORUKE HRAP-A	32
A. Odgovor UNMIK-a na preporuke HRAP-a	32
B. Odgovor Sekretarijata UN	33
C. Kritike na odgovor UN-a	34
V. NEOPHODNI KORACI KA ODGOVORNOSTI	36
A. Ključni aspekti delotvornih pravnih lekova	36
B. UN bi lako mogle da deluju prema preporukama HRAP-a	37
C. UN moraju da preispitaju svoj proces podnošenja zahteva	38
D. HRAP nudi važne lekcije za UN	40
ZAKLJUČAK	42

ZAHVALNOST

Ovaj izveštaj je zajednička publikacija Opre Roma Kosovo i Međunarodne klinike za ljudska prava Pravnog fakulteta na Harvardu.

Opre Roma Kosovo je pokret glasova, prijatelja i saradnika Roma sa sedištem na Kosovu koji rade na političkom, socijalnom i ekonomskom osnaživanju i inkluziji romskih zajednica na Kosovu i u dijaspori. Osnovan 2021. godine kao odgovor na kontinuirane društvene nejednakosti sa kojima se suočavaju Romi, Opre Roma Kosovo organizuje pripadnike zajednice oko kritičnih pitanja koja su značajna za njih, kao što su segregaciju u školama, napori oko popisa stanovništva i ispravljanje istorijskih šteta.

Međunarodna klinika za ljudska prava (IHRC) Pravnog fakulteta na Harvardu nastoji da zaštiti i promoviše ljudska prava i međunarodno humanitarno pravo kroz dokumentovanje; pravnu, činjeničnu i stratešku analizu; parnice pred nacionalnim, regionalnim i međunarodnim organima; pregovorima o sporazumima; i inicijative za politiku i zastupanje. IHRC se bavi inovativnim klinički objektivnom edukacijom u cilju razvijanja naprednih tehnika i pristupa kod zagovaranja ljudskih prava. IHRC ima dugu istoriju zastupanja prava na efikasne pravne lekove za žrtve kršenja ljudskih prava, uključujući ekološku štetu kao rezultat aktivnosti rudarskih industrija i toksičnih ostataka iz ratova. Klinička instruktorka IHRC-a Beatrice Lindstrom radi na pitanjima odgovornosti UN-a od 2010. Za više informacija molimo posetite veb lokaciju IHRC-a: <http://hrp.law.harvard.edu/clinic/>.

Ovaj izveštaj su pripremili i uredili studenti Pravnog fakulteta na Harvardu Anna Bower, J.D. '23; Joey Bui, J.D. '21; Madison Ferris, J.D.'23; Nathalie Gunasekera, J.D. '21; Erika Holmberg, J.D. '22; Bailey Kennedy, J.D. '22; Tomisin Ogunsanya, J.D. '22; Scarlett Park, J.D. '24; Yinsheng Qu, E.S. Fall '21; and Jake Soria, J.D. '24; zajedno sa kliničkim instruktorem i predavačem prava Beatrice Lindstrom. Izveštaj predstavlja dopunu istraživanju koje su sproveli Elise Baranouski, J.D. '20; Angela Gichinga, J.D. '21; i Sarana Soroka, J.D. '20.

Ovaj izveštaj se zasniva na kancelarijskom istraživanju, kao i na dokumentaciji koju su prikupili Opre Roma Kosovo, Human Rights Watch, Savetodavna komisija za ljudska prava i Specijalni izvestilac za toksični otpad i ljudska prava. Strukturi izveštaja su takođe doprineli opsežni razgovori sa pravnim zastupnicima žrtava trovanja olovom, pravnim stručnjacima UN, stručnjacima za javno zdravlje i zastupnicima zajednica Roma.

Autori su zahvalni na doprinosu i povratnim informacijama o nacrtima koje su pružili Katharina Rall, Dianne Post, Bonnie Docherty i Margareta Matache.

Autori bi takođe hteli da se zahvale preživelim i aktivistima iz zajednica Roma, koji i dalje neumorno pozivaju na pravdu.

NAPOMENA O TERMINOLOGIJI

Ovaj izveštaj koristi 'Romi' kao grupnu terminologiju koja obuhvata Rome, Aškalije i Egipćane na Kosovu. Ovo je u skladu sa pristupima koje su usvojile Ujedinjene nacije i druge međunarodne i evropske institucije, uključujući Evropska unija i Savet Evrope, radi ujedinjenja i jačanja jednakosti za romske zajednice.¹ Ova terminologija je takođe u skladu sa misijom Opre Roma Kosovo da ojača moć širih romskih zajednica širom Kosova da učestvuju u javnom i političkom životu na Kosovu. Prepoznavamo da postoje različite perspektive o najinkluzivnijem načinu upućivanja na Rome, Aškalije i Egipćane na Kosovu, koji imaju sličnosti i razlike. Odlukom da se prilagodimo međunarodnim pristupima, ne nameravamo da isključimo one koji se identifikuju kao Aškalije i Egipćani.

1 Videti npr. Ujedinjene nacije, Uloga Ujedinjenih nacija u unapređenju inkluzije Roma, februar 2013. <https://europe.ohchr.org/Documents/Publications/RomaInclusion.pdf> („izraz „Romi” se koristi da se odnosi na broj različitih grupa (Romi, Sinti, Cigani, Kale, Romaničeli, Beaši, Aškalije, Egipćani, Jeniši, Putnici, Dom, Lom i drugi) identifikovanih kao izloženi riziku od diskriminacije ili socijalne isključenosti. Pristupi UN u ovoj oblasti su u velikoj meri usaglašeni sa onima drugih međunarodnih institucija, uključujući Savet Evrope, Evropsku uniju, OEBS i druge”); Evropska komisija, „Jednakost Roma, inkluzija i učešće u EU” https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_en#:~:text=The%20umbrella%2Dterm%20'Roma',discussions%20commonly%20employ%20this%20terminology („Kao grupna terminologija 'Romi' obuhvata različite grupe, uključujući Rome... Aškalije , Egipćani...); Opisni rečnik Saveta Evrope koji se odnosi na romska pitanja, 18. maj 2012, <http://a.cs.coe.int/team20/cahrom/documents/Glossary%20Roma%20EN%20version%2018%20May%202012.pdf> (objašnjavajući da reč „Romi“ usvojen za upotrebu nakon opsežnog razmatranja istorije i konsultacija sa različitim podgrupama, i odražava konsenzus stav širom Saveta).

AKRONIMI

CPIUN	Konvencija o privilegijama i imunitetu Ujedinjenih nacija iz 1946. godine
EU	Evropska Unija
HRAP	Savetodavna komisija za ljudska prava
HRW	Human Rights Watch
IDPs	Interno raseljena lica
KFOR	Međunarodne bezbednosne snage (poznate kao kosovske snage)
NATO	Organizacija Severnoatlantskog pakta (poznata i kao Severnoatlantski savez)
OLA	Kancelarija za pravne poslove Ujedinjenih nacija
OSCE	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
SRSG	Specijalni predstavnik generalnog sekretara
STP	Društvo za ugrožene narode
UN	Ujedinjene nacije
UNHCR	Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice
UNMIK	Misija privremene administracije Ujedinjenih nacija na Kosovu
WHO	Svetska Zdravstvena Organizacija

IZVRŠNI REZIME

Godine 2016, pravno telo koje su osnovale Ujedinjene nacije (UN) za procenu sopstvene odgovornosti UN u vezi sa kršenjem ljudskih prava na Kosovu izdalo je mišljenje od ključnog značaja. Savetodavna komisija za ljudska prava (HRAP) utvrdila je da je Misija UN-a na Kosovu (UNMIK) odgovorna za izlaganje Romskih zajednica trovanju olovom u kampovima misije za raseljena lica, i naložila je organizaciji da žrtvama pruži pravne lekove, uključujući finansijsku kompenzaciju.¹ Ipak, šest godina od odluke—i više od 20 godina otkako su UN prvi put smestile raseljene u kampove kontaminirane olovom—UN nisu sprovele preporuke svoje komisije i nisu obezbedile obeštećenje žrtvama.² Ovaj izveštaj sadrži prvo sveobuhvatno ispitivanje načina na koje su UN manevrisale pravnim procesima kako bi izbegle preuzimanje odgovornosti za svoja nedela na Kosovu. Odluka HRAP-a je bila rezultat decenijske pravne bitke u kojoj su UN poslale žrtve u jalovu poteru kroz lavirint svojih internih mehanizama odgovornosti.³ Nakon što su stvorile iluziju sudskog procesa koji bi mogao da obezbedi pravdu, UN su posle toga zanemarile nalaze HRAP-a, ostavljajući žrtvama da podnose štete koje su pretrpele bez pomoći ili mogućnosti pružanja takve pomoći. Ovo iskustvo otkriva široke praznine u sistemu odgovornosti UN-a koje se moraju rešiti da bi organizacija sačuvala svoj moralni status kao pobornika za ljudska prava i vladavinu prava.

Odgovornost UN za trovanje olovom

Od 1999. do 2008. UNMIK je služio kao de fakto vlada Kosova, sa širokim mandatom koji je uključivao zaštitu ljudskih prava.⁴ Odmah nakon rata na Kosovu 1999. godine, oko 8.000 Roma bilo je primorano da napusti svoje domove na severu Kosova nakon što je njihovo naselje, poznato kao Romska Mahala, napadnuto i uništeno.⁵ UNMIK je smestio oko 600 raseljenih u nekoliko kampova za raseljena lica u oblasti za koju je bilo dobro poznato da je kontaminirana olovom.⁶ Kampovi su bili predviđeni kao privremeno sklonište za 45 do 90 dana, ali su ostali otvoreni više od jedne decenije, uprkos višestrukim upozorenjima da je to područje nepodesno za boravak ljudi i predstavljalo je stanje izuzetno opasno po život koje zahteva hitnu evakuaciju.⁷ Tokom ovog vremena, interno raseljena lica su živela u mizernim uslovima, što je verovatno povećalo njihovu izloženost olovu i pogoršalo efekte trovanja olovom. UN takođe nisu obezbedile interno raseljenim licima redovan pristup ispitivanju krvi što je od suštinskog značaja za dijagnozu trovanja olovom; nisu ih adekvatno informisale o teškim zdravstvenim rizicima kojima su bili izloženi; i nisu im obezbedile pristup sveobuhvatnom medicinskom tretmanu za trovanje olovom i njegove posledice.

Kao rezultat toga, oni koji su boravili u kampovima bili su pogođeni ekstremnim nivoima trovanja olovom, što se manifestovalo nepopravljivom štetom po njihovo zdravlje.⁸ Prema Centrima za kontrolu i prevenciju bolesti SAD (CDC), skoro sva deca koja su odrasla u kampovima imala su opasne nivoe olova u krvi u nekom trenutku u detinjstvu.⁹ Mnogi su iskusili teške zdravstvene probleme i poremećaje u razvoju koje traju do danas.¹⁰ Trovanje visokim nivoima olova može biti fatalno, a mnoga deca i odrasli umrli su u kampovima zbog suspektnog trovanja olovom, iako je tačan broj nepoznat.¹¹

Deca trče kroz kamp u Cesminluke/Česminom Lugu Autorska prava: Darren McCollester.

Od zatvaranja poslednjeg kampa 2013. godine, grupe za ljudska prava su među bivšim stanovnicima kampa dokumentovale stalne zdravstvene probleme povezane sa produženom izloženošću olovu, uključujući napade, gubitak pamćenja, probleme sa srcem i bubrezima.¹² Zbog ovih stanja, kao i zbog oslabljenog imunog sistema, što je česta posledica trovanja olovom, sada su pogođene zajednice posebno ranjive na COVID-19.¹³ Potreba za efikasnim pravnim lekovima za žrtve još uvek predstavlja urgentno pitanje.

Iluzorni mehanizmi odgovornosti UN-a

U ovom izveštaju se ispituju pravni procesi, pravila i radnje UN-a kojima se omogućava da UN izbegnu odgovornost za trovanje olovom na Kosovu. U UN-u postoje dobro utvrđene zakonske obaveze za pružanje obeštećenje civilima oštećenih nemarom UN-a, ali UN takođe uživaju širok imunitet koji sprečava sudove da vode postupke protiv njih. Kao rezultat toga, osobe oštećene od strane UN-a primorane su da se oslone na mehanizme

same organizacije za obeštećenje. Generalno, jedini način za obeštećenje je traženje kompenzacije od Kancelarije UN za pravne poslove (OLA) u Njujorku,¹⁴ koja odlučuje o sopstvenoj odgovornosti kroz mutan i diskrecioni proces potraživanja. Prepoznajući svoju jedinstvenu ulogu na Kosovu, UN su takođe uspostavile HRAP, kvazi-sudsko, nezavisno telo sa mandatom da odlučuje o slučajevima koji se tiču kršenja ljudskih prava koje je počinio UNMIK.¹⁵ HRAP je predstavljao istorijsku priliku koja bi omogućila nepristrasno odlučivanje o odgovornosti UN-a i obezbedila da žrtve oštećene od strane UN-a dobiju pristup pravnim lekovima.

Međutim, kada su bivši stanovnici kampova pokušali da iskoriste ove procese, UN su ih zarobile u decenijskom pravnom procesu koji ih je slao napred-nazad između OLA u Njujorku i HRAP-a u Prištini, na Kosovu.¹⁶ Nakon što je osmogodišnji sudski spor konačno rezultirao pobedom žrtava, UN su zanemarile nalaze HRAP-a i još uvek nisu sprovele tek jednu preporuku čiji je cilj pružanje zakasnelog pravnog leka za štete nanete u kampovima.¹⁷

„Zaista je zapanjujuće da uprkos tolikoj izvesnosti štete, uzročno-poledičnih veza i zlodela, Ujedinjene nacije još uvek nisu postogle značajniji napredak u pružanju delotvornog pravnog leka oštećenoj zajednici.

- Baskut Tuncak, specijalni izvestilac za otrove i ljudska prava (2020)

Metodologija

Ovaj izveštaj ispituje produženu pravnu borbu žrtava kojom traže pravdu od UN i ocenjuje trenutno stanje sa pravnim lekovima za pogođenu zajednicu od odluke HRAP-a iz 2016. Izveštaj se oslanja na kancelarijsko istraživanje i intervjuje sa zagovornicima ljudskih prava, advokatima, medicinskim stručnjacima i aktivistima koji su radili sa pogođenom zajednicom. U izveštaju je takođe iskorišćen i proces utvrđivanja činjenica koji su sproveli Opre Roma Kosovo, specijalni izvestilac UN-a za otrove i ljudska prava, Human Rights Watch i aktivisti zajednice tokom poslednje dve decenije. Konačno, izveštaj se u velikoj meri oslanja na dokumentaciju i dokaze o kojima se govori u mišljenju HRAP-a iz 2016.

Izveštaj se sastoji od četiri dela. U Delu I prikazana je uloga UN u podvrgavanju interno raseljenih Roma toksičnim nivoima izloženosti olovu, uz predstavljanje ključnih činjenica dostupnih u javnim izveštajima i pravnim mišljenjima. Deo II rezimira kontinuirana oštećenja izazvana trovanjem olovom među bivšim interno raseljenim licima, koja su dokumentovana od strane Opre Roma Kosovo i kroz istrage drugih grupa za ljudska prava poslednjih godina. U Delu III se opisuju pravni naponi koje žrtve ulažu da bi dobile pristup pravdi, uz prikaz detalja opsežnih manevrisanja UN-a u cilju izbegavanja odgovornosti. U Delu IV se izveštava o dugotrajnom nesprovođenju preporuka HRAP-a od strane UN, kao i o tekućem, hitnom

slučaju za pravne lekove. Konačno, u Delu V se navode koraci koje UN i drugi akteri sada moraju preduzeti da bi ispunili svoju dužnost prema žrtvama i ojačali buduću odgovornost.

Ključni nalazi

U izveštaju so doneti sledeći ključni nalazi:

1. UN su manevisale sopstvenim mehanizmima odgovornosti kako bi onemogućile obeštećenje žrtvama trovanja olovom

Grupa bivših stanovnika kampa prvi put je podnela tužbe putem OLA-ovog procesa za potraživanja trećih strana u Njujorku 2006. godine, tražeći obeštećenje za štete koje su pretrpeli.¹⁸ U periodu od pet godina OLA nije postupala po zahtevima, pozivajući se na složenost stvari.¹⁹ Kada su podnosioci zahteva podneli svoj slučaj HRAP-u 2008. godine, UNMIK je pokušao da spreči da to nezavisno telo sasluša slučaj, tvrdeći da podnosioci zahteva nisu iscrpili druge mogućnosti, pošto su zahtevi još uvek bili nerešeni kod OLA.²⁰

HRAP se nije složio sa takvom argumentacijom i proglasio je slučaj dopuštenim, pa je UNMIK zbog toga preduzeo izuzetan korak i promenio pravila o HRAP-u, kako bi mu oduzeo nadležnost nad bilo kojim zahtevima koji bi potencijalno mogli da potpadaju pod delokrug OLA.²¹ UNMIK je primenio nova pravila retroaktivno, primoravajući HRAP da preispita svoju odluku o dopuštenosti i odbaci slučaj. UNMIK je takođe uveo novi rok za podnošenje predmeta HRAP-u, zabranjujući Komisiji da preuzme predmete podnete posle 31. marta 2010.²² Zatim je u junu 2011. OLA konačno po kratkom postupku odbacila zahteve kao „neprihvatljive“.²³ Čekanjem do isteka roka u martu 2010., kako bi nakon toga odbacile tužbe, dalje radnje UN-a bi sprečile jedini drugi put koji je bio na raspolaganju za traženje obeštećenja.

Međutim, prepoznajući da bi ovo manevisanje predstavljalo „povredu osnovnih pojmova pravde“, HRAP je odlučio da ponovo otvori slučaj 2012. zbog prigovora UNMIK-a.²⁴ U februaru 2016. godine, nakon robusnog pravnog procesa i razmatranja obimnih dokaza, HRAP je doneo odluku u korist podnosioca žalbe.²⁵ Komisija je proglasila UNMIK odgovornim za kršenje brojnih ljudskih prava i preporučila da se UN javno izvini i isplate adekvatnu nadoknadu podnosiocima žalbi.²⁶

2. UN zanemaruju preporuke HRAP-a, ponovo kršeći prava žrtava na efikasan pravni lek

Ubrzo nakon što je HRAP objavio svoju odluku, Antonio Guterres je preuzeo dužnost generalnog sekretara UN-a. U svom obraćanju Generalnoj skupštini povodom polaganja zakletve, on je naglasio potrebu da UN „osiguraju transparentnost i odgovornost i ponude zaštitu i efikasne pravne lekove žrtvama“ seksualnog nasilja i eksploatacije počinjenih pod zastavom UN, signalizirajući snažnu posvećenost principu odgovornosti.²⁷ Ali pod Guterresovim vođstvom, UN do sada nisu ispoštovale nijednu od preporuka HRAP-a, ostavljajući žrtve bez obeštećenja. Umesto javnog izvinjenja, Guterres je izrazio žaljenje

zbog patnje stanovnika kampa, ali nije priznao odgovornost UN.²⁸ Iako je Guterres kreirao poverenički fond „za implementaciju projekata pomoći u zajednici kako bi se pružila korist u širem smislu zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana“ u Severnoj Mitrovici i Južnoj Mitrovici, UN nisu preduzele nikakve korake da se pozabave konkretnim i trajnim štetama nanesenim stanovnicima kampa.²⁹ Štaviše, UN su obezbedile samo jedan doprinos od 10.000 dolara povereničkom fondu,³⁰ a čini se da je sada fond takoreći ugašen.

3. Sprovođenje preporuka HRAP-a i pružanje delotvornog pravnog leka pogođenoj zajednici jeste i hitno potrebno i izvodljivo

Istrage koje su sprovele organizacije za ljudska prava i romski aktivisti posle odluke HRAP-a iz 2016. godine dokumentovale su trajne zdravstvene probleme i smetnje u razvoju među onima koji su živeli u kampovima.³¹ Dok se ovaj izveštaj priprema, oni se još uvek bore da dobiju pristup adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti i redovnom testiranju olova u krvi. Pandemija COVID-19 samo je povećala potrebu za efikasnim lekovima. U međuvremenu, UN bi lako mogle da ispune preporuke HRAP-a i obezbede obeštećenje žrtvama. Postoje brojni faktori specifični za ovaj slučaj koji obezbeđuju izvodljivost pravnih lekova, među kojima su relativno mali broj žrtava, dostupnost obimne dokumentacije o štetama koje su pretrpeli i činjenica da je odgovornost UN već utvrđena. Glavna prepreka pravdi je nedostatak političke volje.

4. Slučaj sa žrtvama trovanja olovom otkriva šire strukturne probleme u sistemu odgovornosti UN-a koji se mora reformisati

Dugotrajna borba žrtava za pravdu otkriva duboke nedostatke u okviru odgovornosti UN i ima široko rasprostranjene posledice koje dosežu daleko izvan ovog slučaja trovanja olovom. Nakon završetka njihovog mandata 2016. godine, članovi komisije HRAP su se izrugivli upornoj neaktivnosti UNMIK-a i odbijanju da sledi preporuke HRAP-a, smatrajući da proces predstavlja „lažiranje“ i „potpuni promašaj“³². Štaviše, sistem potraživanja trećih strana je lišen transparentnosti i nedostaju mu osnovne proceduralne garancije da bi se obezbedilo pravično razmatranje zahteva. Način postupanja OLA sa zahtevima pokreće pitanje da li sopstveni advokati UN uopšte mogu da deluju kao nezavisni arbitri u odnosu na obaveze organizacije, a u skladu sa propisanim procesom. Takođe se naglašava potreba za nezavisnim telom koje može da obezbedi transparentno, nepristrasno i pravično odlučivanje o zahtevima pojedinaca. Formiranje HRAP-a je bio važan pilot projekat za takav mehanizam. Konačno odbacivanje nalaza sopstvenog tela od strane UN-a, međutim, potencira potrebu da takvi mehanizmi budu ovlašćeni da donose obavezujuće odluke. Ukoliko se ovi nedostaci ne otklone, malo je verovatno da će žrtve nemara UN dobiti pristup pravdi.

Poziv na akciju

Kao što je specijalni izvestilac UN-a za otrove i ljudska prava primetio 2020. godine, nesporno je da su prava zajednica Roma prekršena u kampovima kojima je upravljao UNMIK.³³ Ali „podmuklije, kontinuirano kršenje“ sastoji se od toga što zajednica nastavlja da trpi „zamajavajuću okrutnost iluzornog obećanja za svetliju budućnost, koje uvek iznova

ostaje neispunjeno uz legalistička izvinjenja, od besciljnog i beznadežnog povereničkog fonda i ćutanja međunarodne zajednice“.³⁴ Ovaj izveštaj služi kao hitan poziv UN-u i njenim državama članicama da ispune preporuke HRAP-a. Već je isteklo vreme da se UN javno izvini bivšim stanovnicima kampa, da obezbede nadoknadu za štetu koju su pretrpeli, da saslušaju zahteve pogođenih porodica i da deluju tako što će reformisati mehanizme odgovornosti UN kako bi sprečili ponavljanje svojih nedela iz prošlosti na Kosovu.

Konkretno, apelujemo da se sledeće preporuke sprovedu bez daljeg odlaganja:

GENERALNI SEKRETAR

Kao lider UN-a, čija uloga uključuje očuvanje vrednosti i moralnog autoriteta organizacije, generalni sekretar bi trebalo:

1. Da javno prizna odgovornost UN-a i da se izvini žrtvama trovanja olovom.
2. Da se obaveže da će osigurati obeštećenje žrtvama trovanja olovom.
3. Da obezbedi adekvatna sredstva za kompenzaciju tako što će zahtevati da države članice finansiraju obeštećenje kroz pojedinačne doprinose, ili na osnovu obaveznih procena.
4. Da izvrši sveobuhvatnu reviziju okvira odgovornosti UN-a za ispravljanje civilne štete, što uključuje i istraživanje u vezi sa sledećim reformama:
 - a. Rad sa OLA na povećanju transparentnosti i efikasnosti u procesu potraživanja trećih strana, uz jasno i javno saopštavanje zahteva i standarda za prihvatljivost i druga proceduralna pravila.
 - b. Davanje ovlašćenja nezavisnim pravosudnim telima kao što su komisije za žalbe da saslušaju zahteve o štetama UN-a i da donose pravno obavezujuće odluke.

UNMIK

Kao subjekt postupka HRAP-a i strana koja se direktno pominje u preporukama, UNMIK bi trebalo:

1. Da obezbedi adekvatnu nadoknadu žrtvama i njihovim porodicama.
2. Da se uključi u svrsishodne konsultacije sa pogođenim zajednicama o sadržaju pravnih lekova.
3. Da izveštava o napretku u primeni preporuka HRAP-a na tromesečnim brifinzima SPGS-a o situaciji na Kosovu.

KANCELARIJA ZA PRAVNE POSLOVE

OLA ima ključnu ulogu za garantovanje da će odgovori UN, u odnosu na štetu koju su izazvali, ispuniti osnovne standarde propisanog procesa i da će biti u skladu sa pravnim okvirima UN-a i principima Povelje UN-a, uključujući promociju ljudskih prava. Pozivamo OLA, a posebno pravnog savetnika UN, da preuzme vođstvo u:

1. Povećanju transparentnosti i efikasnosti u procesu potraživanja trećih strana tako što će jasno i javno saopštiti zahteve i standarde za prihvatljivost i druga proceduralna pravila.
2. Radu sa ostalim delovima sistema UN kako bi se osiguralo da će organizacija otkloniti štete za koje je odgovorna na način koji je u skladu sa zakonom o ljudskim pravima, uključujući objavljivanje punih izvinjenja i pružanje adekvatne nadoknade.

DRŽAVE ČLANICE UN

Prema okviru odgovornosti UN-a, članice UN-a su kolektivno odgovorne za pružanje pravnih lekova za štetu koju su nanele UN. Štaviše, sve države članice imaju interes da očuvaju legitimitet UN. Kao takve, države članice UN treba da:

1. Pozovu Sekretarijat UN-a i UNMIK da što pre sprovedu preporuke HRAP-a, kako bi zaštitili legitimitet UN-a;
2. Daju doprinos finansiranju kompenzacije za žrtve preko povereničkog fonda UN ili drugih multilateralnih napora;
3. Zalažu se za konsultovanje sa pogođenim žrtvama kod osmišljavanja pravnih lekova;
4. Podrže sveobuhvatnu reviziju okvira UN-a za saniranje civilne štete koja se može pripisati UN-u u cilju povećanja transparentnosti, nepristrasnosti i pravednih ishoda.

SAVET BEZBEDNOSTI

Kao nadzorni organ za UNMIK, Savet bezbednosti UN bi trebalo da:

1. Pozove generalnog sekretara i SPGS da sprovedu preporuke HRAP-a – posebno one koje se odnose na obeštećenje za žrtve trovanja olovom – bez daljeg odlaganja.
2. Traži izveštaje o napretku UNMIK-a u primeni preporuka HRAP-a sa brifinga SPGS-a o situaciji na Kosovu.

Kampovi za raseljena lica u Mitrovici

200 m

I. ODGOVORNOST UN ZA IZLAGANJE ROMSKIH ZAJEDNICA TROVANJU OLOVOM

Odgovornost UN-a za kršenje prava onih koji su bili izloženi trovanju olovom u kampovima pod upravom UN-a je solidno utvrđena. Brojne istrage i analize posmatrača UN-a za ljudska prava, nezavisnih međunarodnih organizacija za ljudska prava i grupa za prava Roma dokumentovale su propuste UN zbog kojih su raseljene zajednice pretrpele štetu.³⁵ Odgovornost UN za te štete takođe je presuđena i utvrđena od strane HRAP-a u predmetu *N.M protiv UNMIK-a*.³⁶ U ovom delu su prikazani ključni nalaze iz tih istraga i odluka HRAP-a iz 2016.

A. Kontekst: Uloga UN na Kosovu

Od 1999. do nezavisnosti Kosova 2008. godine, UN su služile kao de fakto vlada na Kosovu. Nakon što su vazdušni napadi NATO-a okončali rat 1999. godine, Savet bezbednosti UN je uspostavio međunarodno bezbednosno i civilno prisustvo kako bi nadgledao prelazak na demokratsku samoupravu i miran i normalan život naroda Kosova.³⁷ Dok su NATO snage na Kosovu (KFOR) bile odgovorne za obezbeđivanje „javne bezbednosti i reda“³⁸ i „uspostavljanje bezbednog okruženja u kojem će izbeglice i raseljena lica moći bezbedno da se vrate kućama“,³⁹ UNMIK je postao privremena administracija. Savet bezbednosti UN dodelio je UNMIK-u puna zakonodavna i izvršna ovlašćenja,⁴⁰ kao i širok mandat koji je obuhvatao „zaštitu i unapređenje ljudskih prava“⁴¹ i „garantovanje bezbednog i nesmetanog povratka svih izbeglica i raseljenih lica u njihove domove na Kosovu“.⁴² UNMIK se takođe obavezao da će vršiti svoja ovlašćenja na Kosovu u skladu sa međunarodnim standardima i principima ljudskih prava.⁴³

Sprovođenje masivnog civilnog mandata je zahtevalo da UNMIK bude organizovan u četiri glavne komponente: (1) civilnu administraciju koju predvode UN; (2) komponenta humanitarne pomoći koju vodi UNHCR (koja je ugašena u junu 2000.); (3) komponenta za izgradnju institucija koju vodi Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS); i (4) komponenta razvoja i rekonstrukcije koju vodi EU.⁴⁴ Specijalni predstavnik generalnog sekretara UN (SPGS) je rukovodilac UNMIK-a i imao je „krajnja ovlašćenja“ nad svakom od komponenti UNMIK-a.⁴⁵ Pojedinačne komponente su delovale kao agenti UNMIK-a, čineći UNMIK pravno odgovornim za njihova dela i propuste.⁴⁶

B. UN smeštaju interno raseljene Rome u kampove gde se moglo predvideti da će biti izloženi dejstvu olova

Posle intervencije NATO-a na Kosovu, na površinu su izbile etničke tenzije među Albancima i Srbima u zemlji. Usred tih tenzija nalazile su se Romske zajednice. Romi spadaju među najmarginalizovanije grupe u Evropi i dugo su trpeli diskriminaciju i progon.⁴⁷ U junu 1999.

Natpis: Logor Cesminluke/Česmin Lug, sa gomilama toksične šljake iz Trepče u pozadini. Autorska prava: Darren McColleston.

godine, etnički Albanci koji su Rome smatrali „srpskim kolaboracionistima“ napali su i uništili istorijsku romsku mahalalu, u kojoj je živelo 8.000 Roma.⁴⁸ I dok su mnogi stanovnici pobjegli u susedne zemlje, oko 600-700 ljudi potražilo je utočište u kampovima UNHCR-a na severu Kosova.⁴⁹

Od septembra 1999. do januara 2000. UNHCR je otvorio improvizovane kampove u Česminom Lugu i Žitkovcu u severnoj Mitrovici i preselio oko 200 ljudi iz javnih zgrada u ova dva nova kampa.⁵⁰ Preostali interno raseljeni spontano su zauzeli napuštene vojne kasarne u Kablarama, pored Česminog Luga, i Leposaviću, koji se nalaze 45 kilometara severno od Mitrovice.⁵¹ UNHCR je upravljao kampovima do 2001. godine, kada je UNMIK preuzeo odgovornost.⁵² Od 2001. do 2008. UNMIK je nadgledao administraciju kampova i pružao „tehničku i praktičnu pomoć“ stanovnicima kampa.⁵³

Bilo je sasvim predvidljivo da će zbog blizine kampova Česmin Lug, Žitkovac i Kablare topionici Trepča doći do izloženosti stanovnika opasnim nivoima olova koji bi mogli da dovedu do nepopravljivih zdravstvenih šteta.⁵⁴ Olovo je otrovan metal koji ulazi u telo kroz kontaminirani vazduh, zemlju i vodu. Čak i najniži nivo izloženosti olovu se ne smatra bezbednim, ali produženo izlaganje povišenim nivoima je naročito opasno, jer izaziva ozbiljne i nepovratne zdravstvene probleme, uključujući bolesti srca, visok krvni pritisak, otkazivanje bubrega i poteškoće sa pamćenjem i koncentracijom.⁵⁵ Izloženost dejstvu olova tokom trudnoće može dovesti do mrtvorodenosti i pobačaja, a može negativno uticati i na razvoj mozga fetusa, što može uzrokovati intelektualni invaliditet.⁵⁶ Deca lakše apsorbuju olovo od odraslih i posebno su osetljiva na trovanje olovom.⁵⁷ Deca mogu doživeti trajna oštećenja mozga i centralnog nervnog sistema i poremećen fizički i mentalni razvoj, što dovodi do slabijih postignuća u obrazovanju, povećane razdražljivosti i antisocijalnog ponašanja.⁵⁸ Kod veoma teških slučajeva, trovanje olovom dovodi do kome, napada i smrti.⁵⁹

Kampovi Česmin Lug, Žitkovac i Kablare bili su u neposrednoj blizini olovom zagađenih deponija rudarskog kompleksa Trepča, jedne od najvećih topionica olova u Evropi.⁶⁰ Topionica Trepča bila je ozloglašeni izvor zagađenja olovom, što je dokumentovano naučnim studijama sprovedenim još od 1970-ih.⁶¹ U stvari, SPGS je potvrdio da je još pre osnivanja kampova bila dobro poznata činjenica da topionica u Trepči „svakog dana ispušta tone olova u atmosferu“ što je uticalo negativno na zdravlje obližnjih zajednica.⁶²

Iako je UNHCR prvobitno uspostavio kampove kao privremenu meru, sa namerom da traju samo 45 do 90 dana,⁶³ oni su ostali u funkciji više od jedne decenije, podvrgavajući stanovnike dugoročnoj izloženosti olovu.⁶⁴ Za sve ovo vreme, uslovi života u kampovima su bili mizerni, što je verovatno povećalo izloženost olovu i pogoršalo štetne zdravstvene posledice među stanovnicima.⁶⁵ Stanovnici su živeli u improvizovanim straćarama bez tekuće vode ili adekvatnih sanitarnih objekata potrebnih da bi se izlaganje olovu svelo na minimum.⁶⁶

Zbog zemljanih podova u nekim od kampova, stanovnici su bili direktno izloženi tlu kontamiranom olovom.⁶⁷ Pored toga, slaba ishrana je bila uobičajena stvar među stanovnicima, što je možda olakšalo apsorpciju olova u telo.⁶⁸ Sve u svemu, veruje se da su teški životni uslovi doprineli slabljenju imunološkog sistema među stanovnicima, što ih je zauzvrat učinilo podložnijim negativnim uticajima olova.⁶⁹

Tokom godina, izloženost toksičnoj materiji dovela je do ekstremnih slučajeva trovanja olovom među mnogim stanovnicima. Nezavisni testovi krvi i kose stanovnika otkrili su neke od najviših nivoa olova ikada zabeleženih kod ljudi.⁷⁰ Posebno su pogođena deca. Procena Svetske zdravstvene organizacije (SZO) i CDC-a iz 2007. godine pokazala je da je većina dece, (ako ne i sva) koja žive u Česminom Lugu i Žitkovcu imala povišeni nivo olova u krvi u nekom trenutku u detinjstvu, što ih dovodi u opasnost od doživotnih smetnji u razvoju i ponašanju i druga nepovoljna zdravstvena stanja.⁷¹ Testovi sprovedeni na deci između 2004.-2008. konsistentno su pokazivali nivoe olova u krvi iznad najvišeg nivoa koji mašina može da registruje.⁷² Bolesti i invalidnosti vezani za trovanje olovom su sveprisutne među stanovnicima i uzrokovale su nekoliko smrtnih slučajeva.⁷³

Uslovi kampa u Česminluke/Česminom Lugu. Autorska prava: Darren McCollester.

C. UNMIK ignoriše hitna upozorenja i ne prekida izloženost opasnom olovu

Najvažnija intervencija za sprečavanje trovanja olovom je prekidanje izloženosti uklanjanjem izvora kontaminacije ili premeštanjem stanovnika iz toksične sredine.⁷⁴ Ipak, tokom skoro jedne decenije, UN nisu evakuisale interno raseljena lica na bezbedno mesto, niti su im pružile značajnu zaštitu od toksičnog olova.

Nakon što je preuzeo privremenu upravu na Kosovu, UNMIK je u početku preduzeo ograničene, ali neadekvatne mere za rešavanje problema zagađenja. Nakon što je ekološkom revizijom utvrđeno da je topionica „neprihvatljiv izvor zagađenja vazduha“,⁷⁵ UNMIK je preuzeo kontrolu nad njenim radom i kasnije je zatvorio u avgustu 2000.⁷⁶ Tadašnji SPGS, Bernard Kouchner, naglasio je da bi „kao lekar, a i kao glavni administrator Kosova, zapostavio dužnost, kad bi dozvolio da se ova pretnja po zdravlje dece i trudnica nastavi makar još jedan dan“.⁷⁷

Ipak, od avgusta 2000. do 2004. godine, jedina akcija UNMIK-a za rešavanje kontinuirane izloženosti olovu sastojala se od zhteva za interni izveštaj o zagađenju olovom u Mitrovici kojim se traže preporuke o načinu ublažavanja izloženosti.⁷⁸ Prema onome što je kasnije objavio Human Rights Watch, taj izveštaj je otkrio da kontaminacija olovom u Mitrovici i dalje premašuje prihvatljive nivoe za 176 puta u vegetaciji i 122 puta u tlu.⁷⁹ Nivo olova u krvi bio je posebno visok među raseljenim licima.⁸⁰ Međutim, prema rečima bivših stanovnika kampa, UNMIK je prenosio „malo ili nimalo“ tako suštinski važnih informacija zajednicama u kampovima, a navodno je davao i pogrešne predstave i dezinformacije o zdravstvenim rizicima vezanim za kontaminaciju olovom tokom tog perioda.⁸¹

U izveštaju UNMIK-a o zagađenju olovom se takođe preporučuje niz specifičnih mera za ublažavanje, uključujući sprovođenje sveobuhvatnih epidemioloških studija i redovno uzorkovanje životne sredine, preduzimanje periodičnog i sistematskog praćenja i lečenja dece i trudnica, kao i preseljenje stanovnika kampa u bezbednije područje.⁸² I dok se u izveštaju zaključuje da bi troškovi sprovođenja svih strategija premašili finansijske mogućnosti UNMIK-a,⁸³ čini se da UNMIK nije preduzeo *bilo kakvu* akciju u naredne tri godine–; UNMIK nije objavio izveštaj, nije prosledio situaciju Savetu bezbednosti, niti je preduzeo bilo kakve korake za ublažavanje izloženosti olovu u kampovima.⁸⁴

„Ovo je najozbiljniji humanitarni i ekološki problem u Evropi.“

- Komesar Saveta Evrope za ljudska prava (2009)

Romski aktivisti i organizacije za ljudska prava su 2004. godine upozorili međunarodnu zajednicu na slučajeve simptomatskog trovanja olovom među stanovnicima kampa. Ljudi su bili pogođeni konvulzijama, dezorijentacijom i glavoboljom, a deca su imala crne desni i poteškoće u učenju.⁸⁵ Smrt četvorogodišnje devojčice u kampu Žitkovac nakon što joj je dijagnostikovano trovanje olovom navela je SZO da preduzme akciju.⁸⁶ U leto 2004. SZO je sprovedla procenu zdravstvenog rizika u kampovima za interno raseljena lica u Mitrovici, koja je otkrila da većina dece u kampovima ima opasno visok nivo olova u krvi i da je 80% zemljišta u kampovima bilo „nebezbedno“ zbog kontaminacije olovom.⁸⁷ SZO je upozorila UNMIK u julu, i ponovo u oktobru 2004, na ozbiljne i nepovratne zdravstvene posledice trovanja olovom, insistirajući da se deca i trudnice odmah evakušu iz kampova.⁸⁸ SZO je dala jasne preporuke UNMIK-u: kampove treba odmah zatvoriti.⁸⁹

Kako su se širile vesti o visokom nivou toksičnosti u kampovima i njenom uticaju na zdravlje stanovnika, romski aktivisti i međunarodne organizacije za ljudska prava, uključujući Amnesty internešenel i Međunarodni komitet Crvenog krsta, pozvali su UNMIK da isprazni kampove.⁹⁰ Specijalni izvestioci UN o adekvatnom smeštaju, toksičnom otpadu i zdravlju zajedno su apelovali na UNMIK da reaguje brzo i obezbedi nekontaminirani smeštaj za Romske zajednice.⁹¹ Sa svoje strane, specijalni izvestilac UN-a za ljudska prava interno raseljenih lica preklinjao je međunarodnu zajednicu „da odmah evakuše interno raseljena lica [...] i da obezbedi neophodne resurse za to bez odlaganja“.⁹² Nereagovanje, upozorio je, „bilo bi jednako kršenju prava pogođene dece na zaštitu zdravlja i fizičkog integriteta“.⁹³

2005. godine—pola decenije nakon što su Romi prvi put stigli u kampove—UNMIK organizuje operativnu grupu sastavljenu od UNHCR, SZO, OEBS i KFOR, sa zadatkom da izradi plan evakuacije i smanji izloženost raseljenih lica dejstvu olova.⁹⁴ Operativna grupa je utvrdila da bi najodrživiji plan preseljenja bio da se olakša povratak IDP u naselje Romska Mahala u južnoj Mitrovici gde su ranije živeli.⁹⁵ Rekonstrukcija Romske mahale, koja je u velikoj meri uništena 1999. godine, trajala bi neko vreme. Operativna grupa je stoga osmislila privremeno rešenje: preseljenje interno raseljenih lica u vojni kamp Osterode koji je ranije zauzimao KFOR.⁹⁶

Osterode se takođe nalazi u blizini gomila toksične šljake, udaljen svega 150 metara od kampa Česmin Lug.⁹⁷ Nakon što je UNMIK očistio i renovirao kamp, SZO i tim inženjera američke vojske zaključili su da je Osterode „bezbedniji u pogledu olova“ od Česminog Luga jer je imao tekuću vodu, bolje sanitarne objekte i betonski pločnik.⁹⁸ Od marta do aprila 2006. UN su zatvorile kampove Žitkovac i Kablare i preselile 593 interno raseljena lica koja su tamo živela u kamp Osterode, kao privremeno rešenje dok se ne realizuje trajna rehabilitacija Romske Mahale.⁹⁹ Većina od 140 interno raseljenih lica u Česminom Lugu, međutim, odbila je da se preseli, verujući da je Osterode kontaminiran u istoj meri.¹⁰⁰ Kako je HRAP utvrdio u svojoj odluci iz 2016. godine, UNMIK-ov prikaz Osterodea kao „bezbednijeg“ od ostalih postojećih kampova pokazao se „obmanjujućim“.¹⁰¹ 2011. godine, pet godina nakon preseljenja, CDC je potvrdio da je kamp Osterode zapravo „daleko od toga da nema olova“ i da sadrži „neprihvatljive nivoe olova“ u tlu.¹⁰²

Dete u kampu Osterode sa olovom koje curi iz njenih zuba. Autorska prava: Darren McCollester.

UNMIK je napokon preneo odgovornost za nadzor nad kampovima na vladu Kosova, nakon proglašenja nezavisnosti Kosova 2008.¹⁰³ Konačno, Česmin Lug je zatvoren 2010, a Osterode 2012. Leposavić, kamp najudaljeniji od rudnika Trepča, je zatvoren 2013 — 14 godina nakon navodno privremenog useljenja interno raseljenih lica.¹⁰⁴

D. UNMIK ne pruža stanovnicima kampa redovno testiranje ili medicinski tretman za trovanje olovom

Kada se u nekom okruženju otkrije olovo, od vitalnog značaja je kontinuirano testiranje za otkrivanje povišenih nivoa olova u krvi i dijagnozu trovanja olovom. Međutim UNMIK nikada nije primenio sistematski pristup testiranju nivoa olova u krvi interno raseljenih lica ili praćenju nivoa apsorpcije olova kod njih. Od 2004. do 2006., SZO je sproveda tri kruga testiranja krvi, sa oko 50 dece u svakom krugu i pružila opštu pomoć zajednicama Roma.¹⁰⁵ UNMIK navodno nije predao pogođenim interno raseljenim licima ili članovima njihovih porodica rezultate testova krvi koje je sproveda SZO.¹⁰⁶ Povrh toga, testiranje je bilo dostupno samo u ograničenoj meri kroz dobrovoljne napore romskih aktivista i zdravstvenih radnika.¹⁰⁷ Ipak, čak i takvo ograničeno testiranje dosledno je otkrivalo opasno visoke nivoe olova u krvi, često premašujući nivoe koje je medicinska oprema mogla da detektuje.¹⁰⁸ Kod trideset procenata dece testirane od 2005. do 2007. nivo olova u krvi je premašivao 45 µg/dL, što zahteva helacionu terapiju,¹⁰⁹ koja se sastoji od davanja supstanci čiji molekuli vezuju i neutrališu olovo u telu i smanjuju cirkulaciju olova u krvi.¹¹⁰

Međutim, kao što HRAP napominje u svom mišljenju o *N.M. protiv UNMIK-a* iz 2016. godine: „UNMIK je pružio daleko manje od adekvatne medicinske nege pogođenim interno raseljenim licima, uključujući i one za koje je utvrđeno da imaju povišen nivo olova u krvi“. ¹¹¹ Godine 2006, SZO primenjuje helacionu terapiju kod interno raseljenih lica koja pate od teškog trovanja olovom u Osterodeu kao „hitnu intervenciju“ jer je UNMIK obećao da će „sva ova populacija biti preseljena u roku od šest meseci“. ¹¹² Međutim, bez eliminisanja izloženosti olovu, helaciona terapija može olakšati apsorpciju olova u telu, ¹¹³ što je dopunski razlog za uklanjanje svih postojećih izvora izloženosti olovu pre primene helacione terapije. Pošto nije došlo do blagovremenog preseljenja iz kampa Osterode, SZO je prekinula helacionu terapiju samo nekoliko meseci nakon što je počela. ¹¹⁴ Time što nije preselilo interno raseljena lica dalje od izvora kontaminacije, UNMIK je praktično onemogućio stanovnicima kampa pristup ovom obliku lečenja kao izvodljivoj intervenciji. ¹¹⁵

Pored toga, dok je bio odgovoran za nadzor kampova, UNMIK-a nije pružao redovan pristup adekvatnoj medicinskoj nezi, higijeni i hrani svim stanovnicima kampa, uključujući i one za koje je utvrđeno da imaju povišen nivo olova u krvi, što je verovatno doprinelo pogoršanju nepovoljnih zdravstvenih efekata izloženosti olovu. ¹¹⁶ Štaviše, UNMIK je 2007 iznenada prekinuo sve testove krvi, helacione terapije i nutritivne intervencije, tvrdeći da te medicinske intervencije „više nisu... neophodne“, uprkos kontinuiranoj izloženosti stanovnika kontaminaciji olovom. ¹¹⁷

II. ROMSKE ZAJEDNICE SA TRAJNIM OŠTEĆENJIMA ZBOG TROVANJA OLOVOM

Sada, više od dve decenije otkako su prva interno raseljena lica premeštena u improvizovane kampove za raseljena lica UNMIK-a, bivši stanovnici kampa stradaju od kontinuiranih štetnih posledica trovanja olovom – šteta koja je dodatno pogoršana činjenicom da UN ne obezbeđuju nadoknadu.

Istragama koje su sproveli Human Rights Watch, Društvo za ugrožene narode (STP) i Specijalni izvestilac za otrove i ljudska prava dokumentovan je niz kontinuiranih nonepovoljnih zdravstvenih stanja među bivšim stanovnicima logora koja odgovaraju trovanju olovom.¹¹⁸ STP je 2017. intervjuisao predstavnike 50 romskih porodica koje su godinama boravile u kontaminiranim kampovima o njihovom trenutnom zdravstvenom stanju.¹¹⁹ STP je utvrdio da najčešće prijavljivani stalni zdravstveni problemi uključuju slabost mišića, probleme sa pamćenjem, probleme sa očima, slabost imunološkog sistema i probleme sa crevima ili bolove u stomaku—što su sve simptomi povezani sa trovanjem olovom.¹²⁰ Ispitanici su takođe izjavili da su njihova deca, od kojih su neka rođena ili odrasla u kampovima, imala probleme sa pamćenjem, poremećaj govora, nervozu, bolove u stomaku, motorni deficit, napade i probleme u ponašanju.¹²¹ Intelektualne smetnje, problemi u razvoju i problemi u ponašanju su uobičajeni simptomi trovanja olovom kod dece, koja su posebno podložna trovanju olovom jer se kod njih olovo lakše apsorbuje nego kod odraslih.¹²²

Human Rights Watch je takođe intervjuisao 19 žrtava trovanja olovom i njihove porodice 2017.¹²³ Jedna žena je ispričala da je njen sin, koji je odrastao u jednom od kontaminiranih kampova i bio pozitivan na trovanje olovom kada je imao samo devet meseci, imao redovne napade dok nije napunio sedam godina.¹²⁴ U dobi od 16 godina, stradao je od gubitka pamćenja i bilo mu je teško da održi pažnju u školi.¹²⁵ Šeribane, 45-godišnja žena, rekla je za Human Rights Watch da je bila pozitivna na trovanje olovom dok je živela u kampu Žitkovac.¹²⁶ Kasnije je razvila simptome trovanja olovom i sada pati od problema sa srcem i bubrezima i hroničnog umora.¹²⁷

Ovi nalazi su bili potkrepljeni i svedočenjem pogođenih pripadnika romskih zajednica, prikupljenim od strane specijalnog izvestioca za otrove i ljudska prava 2019. Ovim svedočenjem se potvrđuje da mnogi bivši stanovnici kampa i dalje imaju zdravstvene probleme povezane sa trovanjem olovom, kao npr. konvulzije, bolest bubrega, problemi u ponašanju i emocionalni problemi.¹²⁸

„[Ujedinjene nacije] su rekle da će nam nadoknaditi, ali nam nikada ništa nisu dale.”

- [Ime], [opis, npr. bivši stanovnik kampova Žikoca/Žitkovac i Osterode],
Intervju sa Opre Roma Kosovo (2022)

Nedavni intervjui koje je sproveo OPRE Roma Kosovo u oktobru 2022. odražavaju nalaze iz prethodnih istraga: bivša interno raseljena lica još uvek pate od ozbiljnih zdravstvenih problema i socioekonomskih izazova godinama nakon zatvaranja kampova.

Briton C., koji je boravio u logoru Žitkovac, ispričao je intervjuerima o nećakinji koja je umrla sa 10 godina zbog zdravstvenih problema za koje se sumnja da su izazvani trovanjem olovom.¹²⁹ Danas njegov sin ima kontinuirane kognitivne probleme povezane sa izlaganjem toksičnom olovu.¹³⁰ Međutim, cena lečenja je visoka: „Jedna poseta lekaru je \$ 300 dolara samo da bi se uradile male analize i da bi se videlo kako napreduje“, rekao je Briton C. za OPRE Roma Kosovo.¹³¹

Siromaštvo i finansijske barijere sprečavaju mnoge, bivše stanovnike kampova koji su se vratili u Romsku Mahalu nakon njene rekonstrukcije 2007. godine da dobiju neophodne zdravstvene usluge i medicinski tretman. Kontinuirani simptomi trovanja olovom i nedostatak pristupa medicinskoj zaštiti su posebno alarmantni u kontekstu pandemije COVID-19, jer mnoga stanja koja proizilaze kao njena posledica čine žrtve posebno ranjivim, sa rizikom od smrti ili dugoročnih zdravstvenih posledica od SARS-CoV- 2.¹³²

Mnogi stanovnici Romske Mahale žive u krajnjem siromaštvu, primaju ograničenu socijalnu pomoć ili rade na poslovima sa niskim primanjima.¹³³ „Moramo da šaljemo našu decu u školu, tako da nam je potrebna finansijska pomoć“, rekao je Habib H., bivši stanovnik kampa, za OPRE Roma Kosovo.¹³⁴ „Zato kažu da Romi nisu obrazovani. Nije da ne želimo da šaljemo decu [u školu], nego nemamo nikakvu finansijsku podršku.“¹³⁵

Uz ovakvu socioekonomsku pozadinu, programi vlade i neprofitnih organizacija pružili su malo olakšanja žrtvama trovanja olovom.

Prema Human Rights Watch-u, „iako vlada Kosova pruža određene zdravstvene usluge besplatno, obližnje zdravstvene ustanove u [Romskoj mahali] ne mogu pružiti sve usluge ljudima koji su pretrpeli trovanja olovom, i često zahtevaju od pacijenata da plate lekove.“¹³⁶ Istragom koju je svela nevladina organizacija Napredujemo zajedno utvrđeno je da od 2018. godine nedostaje ciljani program za podršku žrtvama trovanja olovom i da, iako su nacionalne vlasti i neprofitne organizacije povremeno pružale malu pomoć žrtvama, ona „nikada nije bila dovoljna u poređenju sa obimom potrebe za unapređenje zdravstvenog stanja ove grupe građana, s obzirom da je trovanje olovom izazvalo teška oboljenja i degeneracije, a neka od tih stanja zahtevaju kontinuirani medicinski tretman.“¹³⁷

„Niko nam ne daje lekove za našu bolesnu decu. Nismo imali pomoći ni sa pilulama ni injekcijama, a niko ne pomaže ni oko plaćanja

- Hazbije H., Video intervju za Human Rights Watch (2017)

Naim M., otac sedmoro dece, izjavio je za Human Rights Watch da je, nakon što je izgubio jednu od ćerki usled trovanja olovom, i dalje imao problema da priušti medicinske tretmane za svoju ženu i drugu ćerku, koje još uvek imaju štetne zdravstvene posledice.¹³⁸ Kako kaže Elhame H., mlada majka: „ako nemate novca, doktor će vam dati samo dijagnozu, ali ne možete kupiti lekove.”¹³⁹

Za mnoge bivše stanovnike kampa, adekvatni pravni lekovi bi bili oni kojima bi se od Ujedinjenih nacija zahtevalo da slede preporuke svoje komisije za ljudska prava: da obezbede individualnu nadoknadu za žrtve trovanja olovom. „Rekli su da će nam nadoknaditi štetu, ali nam ništa nisu dali“, rekao je Briton C. za OPRE Roma Kosovo u oktobru.¹⁴⁰ „Ne želimo da se ova [kompenzacija] pošalje bilo kojoj nevladinoj organizaciji... [ona] treba da bude data svakoj porodici čije je dete bilo bolesno od trovanja olovom“, rekao je Habib H.¹⁴¹

III. UN IZBEGAVAJU ODGOVORNOST BLOKIRANJEM PRISTUPA PRAVDI

Više od jedne decenije, pogođene romske zajednice uporno traže pravne lekove od UN. Uprkos obavezi UNMIK-a da poštuje međunarodni zakon o ljudskim pravima, što uključuje pravo na efikasan pravni lek, kao i njegove sopstvene interne obaveze za rešavanje potraživanja, UN su ometale i odlagale pravne napore žrtava na svakom koraku. Kada su žrtve tražile obeštećenje preko HRAP-a, UN su promenile proceduralna pravila HRAP-a kako bi mu oduzele nadležnost i više puta su pokušavale da zaustave postupke. Nepopustljivost UN-a je kontinuirano dovodila romske zajednice u ponovnu viktimizaciju, uvlačeći ih u dugotrajan proces koji je obećavao obeštećenje, ali je na kraju pomogao UN da izbegnu odgovornost. Svojim postupcima UN su se izrugivale sopstvenim mehanizmima odgovornosti, podrivajući svoj moralni status međunarodnog bastiona za zaštitu i unapređenje ljudskih prava.

A. Obaveze UNMIK-a u pogledu ljudskih prava

Prema međunarodnom pravu i propisima UN-a, UNMIK je imao obavezu da štiti i unapređuje ljudska prava romskih zajednica, što pre svega podrazumeva uzdržavanje od kršenja njihovih prava, i pružanje pristupa pravnim lekovima u slučaju pretrpljene štete. Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti, kojom je uspostavljen mandat UNMIK-a na Kosovu, UNMIK je postao odgovoran za „zaštitu i unapređenje ljudskih prava” i „obezbeđivanje bezbednog i nesmetanog povratka svih izbeglica i raseljenih lica”. U posebnom izveštaju koji prati rezoluciju, tadašnji generalni sekretar UN Kofi Anan ponovio je obaveze UNMIK-a u pogledu ljudskih prava na Kosovu, precizirajući da će se „UNMIK rukovoditi međunarodno priznatim standardima ljudskih prava kao osnovom za vršenje svojih ovlašćenja na Kosovu.” Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti, kojom je uspostavljen mandat UNMIK-a na Kosovu, UNMIK je postao odgovoran za „zaštitu i unapređenje ljudskih prava”¹⁴² i „obezbeđivanje sigurnog i nesmetanog povratka svih izbeglica i raseljenih lica”.¹⁴³ U posebnom izveštaju koji prati rezoluciju, tadašnji generalni sekretar UN Kofi Anan ponovio je obaveze UNMIK-a u pogledu ljudskih prava na Kosovu, precizirajući da će se „UNMIK rukovoditi međunarodno priznatim standardima ljudskih prava kao osnovom za vršenje svojih ovlašćenja na Kosovu.”¹⁴⁴ U Uredbi UNMIK-a br. 1999/24, *O primenjivom pravu Kosovu*, UNMIK ponovo ističe svoju posvećenost poštovanju „međunarodno priznatih standarda ljudskih prava” kako je navedeno u glavnim sporazumima o ljudskim pravima i Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima.¹⁴⁵ Čak i Komitet UN za ljudska prava, koji je zadužen da nadzire kako se države pridržavaju Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, primećuje da je zaštita i promocija ljudskih prava „jedna od glavnih odgovornosti poverenih UNMIK-u rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti”.¹⁴⁶ Iz toga sledi, nastavlja Komitet, da je UNMIK bio „dužan da poštuje i da svim pojedincima na teritoriji Kosova koji su pod njihovom jurisdikcijom

obezbedi prava priznata u Paktu¹⁴⁷. Drugim rečima, poštovanje ljudskih prava je „propisno ugrađeno u mandat UNMIK-a“.¹⁴⁸

Žrtve kršenja ljudskih prava imaju pravo na efikasan pravni lek. To pravo je sadržano u glavnim sporazumima o ljudskim pravima – uključujući one koji obavezuju UNMIK – i smatra se međunarodnim običajnim pravom.¹⁴⁹ Pravo na delotvoran pravni lek podrazumeva i proceduralne i materijalne aspekte. Delotvorni pravni lekovi moraju da budu „brzi, dostupni, na raspolaganju [nezavisnim telima]“ i da vode ka „reparaciji i, ukoliko je primenljivo, prestanku zlodela“. Proceduralno, tim pravom se zahteva da se žrtvama kršenja ljudskih prava omogući pristup nezavisnim telima za rešavanje sporova gde mogu da dobiju pravično saslušanje.¹⁵⁰ U suštini, to znači da žrtve imaju pravo na reparacije za štete koje su pretrpele kao rezultat kršenja ljudskih prava.¹⁵¹ UN su definisale reparacije koje uključuju: kompenzaciju za materijalnu, nematerijalnu i moralnu štetu;¹⁵² rehabilitaciju, uključujući medicinske i psihološke usluge žrtvama; satisfakcija kojom se priznaje počinjena šteta; garancije neponavljanja kako bi se sprečile buduće štete; i restituciju, kako bi se žrtva vratila u stanje u kojem je bila pre kršenja njenih prava.¹⁵³

„Nikoga nije briga za dvanaest, trinaest godina koliko smo propatili u kampovima. Niko ne pita, kako je tvoje dete? Da li je ozdravilo? Da li ima problema, ili neka oštećenja?“

- Bivši vođa kampa u Cesminluke/Česminom Lugu, Video intervju sa Human Rights Watch (2017)

B. Okvir odgovornosti UN-a

Uprkos UNMIK-ovim obavezama u vezi sa ljudskim pravima, žrtve su se našle u potpunom vakuumu odgovornosti. Ovo proizilazi iz dva osnovna razloga: UNMIK-ova dalekosežna, nekontrolisana ovlašćenja dok je delovao kao de facto vlada Kosova, i režima imuniteta UN, koji štiti UN od tužbi pred sudovima i ostavlja kompenzaciju za štete kao diskreciono pravo same organizacije.¹⁵⁴

Pre svega, UNMIK je uživao „praktično neograničena ovlašćenja“¹⁵⁵ na Kosovu bez efektivnih sredstava odgovornosti.¹⁵⁶ UN su UNMIK-u dodelile „svu zakonodavnu i izvršnu vlast u vezi sa Kosovom, uključujući administraciju pravosuđa“.¹⁵⁷ Njegove državne funkcije obuhvatale su sprovođenje zakona, naplatu poreza, rešavanje imovinskih sporova i odgovornosti za ratnu štetu, rad školskih sistema i odvoz smeća.¹⁵⁸ Ipak, za razliku od države, UNMIK se nije pridržavao principa kao što je podela vlasti, nije nudio nikakve provere i ravnoteže u odnosu na svoja široka ovlašćenja i nije imao nezavisan sudski sistem ili nadzorni mehanizam koji bi mogao da promoviše odgovornost.¹⁵⁹

Ta jedinstveno široka uloga UN-a na Kosovu bila je pojačana njegovim imunitetom u odnosu na tužbe. Konvencija o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija (CPIUN) iz 1946. predviđa da UN „uživaju imunitet od svakog oblika pravnog procesa“. ¹⁶⁰ Cilj imuniteta je da zaštiti mogućnost da UN vrši svoju vitalnu misiju – uključujući podsticanje međunarodnog mira i bezbednosti i unapređenje ljudskih prava – bez mešanja država članica koje bi mogle da imaju interes u ometanju rada organizacije. ¹⁶¹ S druge strane, ovo je važno kako bi se osiguralo kontinuirano prisustvo UN-a u nekim od najnestabilnijih područja na svetu. ¹⁶² Međutim, imunitet štiti UN samo od tužbi pred sudovima i ni na koji način ga ne oslobađa pravne odgovornosti da žrtvama pruži delotvorne pravne lekove.

Opšti mehanizmi odgovornosti UN-a

Iako štiti UN od postupaka pred nacionalnim sudovima, CPIUN ipak zahteva od organizacije da „predvidi odgovarajuće načine rešavanja... sporova privatnopravnog karaktera“. ¹⁶³ Ova obaveza služi ključnoj svrsi da se osigura da će civilima oštećenim tokom operacija UN-a biti garantovana mogućnost obeštećenja, u skladu sa zakonom o ljudskim pravima koji štiti pravo na delotvoran pravni lek. ¹⁶⁴

Iako CPIUN ne definiše „privatnopravne tužbe“, one se obično smatraju ugovornim ili deliktним tužbama koje podnose privatni građani protiv UN, ¹⁶⁵ kao što su „potraživanja treće strane... zbog lične povrede, bolesti ili smrti“, a koje proizilaze iz ili se pripisuju UN. ¹⁶⁶ Privatnopravne tužbe se stoga mogu razlikovati od tužbi kojim se osporavaju „političke funkcije ili funkcije kreiranja politika Organizacije“ ¹⁶⁷ ili „stvarno obavljanje konstitutivnih funkcija [UN]“. ¹⁶⁸

O potraživanjima za obeštećenje podnetim u skladu sa CPIUN-om uglavnom odlučuje OLA u sedištu UN-a u Njujorku ili lokalne kancelarije za potraživanja osnovane u okviru određene misije. ¹⁶⁹ U kontekstu mirovnih operacija, UN su takođe obavezne da osnuju komisije za potraživanja koje bi saslušale tužbe za lične povrede, ali u praksi takve komisije nikada nisu osnovane. ¹⁷⁰

Posmatrči ističu zabrinutost da ovaj sistem omogućava UN-u da donosi delimične odluke iz sopstvenih interesa bez transparentnosti. ¹⁷¹ Kao što potvrđuje generalni sekretar, proces stavlja „istragu, obradu i konačnu odluku o zahtevima u potpunosti u ruke Organizacije“. ¹⁷² Optuženi, odnosno UN, je takođe sudija, što pokreće ozbiljna pitanja o pravičnosti i nezavisnosti žalbenog procesa treće strane. ¹⁷³ Konkretno, advokatima UN-a — čija je uloga da štite najbolji interes organizacije — takođe je povereno da donose i nepristrasne odluke o zahtevima. ¹⁷⁴

Dalje, pošto OLA ne objavljuje odluke, teško je utvrditi u kojoj meri UN kompenzuju kroz ovaj sistem. ¹⁷⁵ Međutim, u analognom slučaju u kojem su žrtve tražile nadoknadu za štete nastale usled nemarnog unošenja kolere od strane UN-a na Haiti, OLA je bila žestoko kritikovana zbog sličnog odbacivanja tužbi kao „neprihvatljive“ uprkos široko rasprostranjenoj usaglašenosti među pravnim stručnjacima da je slučaj predstavljao privatnopravnu tužbu. ¹⁷⁶

Dodatni mehanizmi odgovornosti na Kosovu

UN su na Kosovu predvidele dodatne mehanizme za omogućavanje nezavisnijih alternativa procesu OLA, ali ni oni nisu pružili načine za dobijanje pravne pomoći. Čini se da nije osnovana Komisija za žalbe koja je trebalo da bude ustanovljena 2000. godine radi saslušanja potraživanja trećih strana zbog ličnih povreda, bolesti ili smrti, u slučaju da su prouzrokovani od strane ili se mogu direktno pripisati UNMIK-u ili njegovom osoblju.¹⁷⁷ Institucija ombudsmana je uspostavljena 2000. godine da bi razmatrala zloupotrebe ovlašćenja, ali joj je 2006. UNMIK oduzeo ovlašćenja da istražuje povrede ljudskih prava od strane međunarodnih institucija, uključujući UNMIK.¹⁷⁸

Međunarodne kritike vakuuma odgovornosti na Kosovu počele su da rastu početkom 2000-ih. Venecijanska komisija, savetodavno telo Saveta Evrope, zaključila je 2004. da UNMIK nije ponudio „nikakav efikasan mehanizam koji bi omogućio pojedincima čija su prava povređena da pokrenu postupak” protiv njega.¹⁷⁹ Izveštaj Komisije dao je podsticaj za stvaranje HRAP-a 2006. Kao nezavisno, kvazi-sudsko telo, HRAP je bio odgovoran za ispitivanje „pritužbi bilo koje osobe ili grupe pojedinaca koji tvrde da su žrtve kršenja [ljudskih prava] od strane UNMIK-a.”¹⁸⁰ HRAP je bio ovlašćen da donosi odluke o dopuštenosti i osnovanosti žalbe, da objavljuje nalaze i da daje neobavezujuće preporuke UNMIK-u.¹⁸¹ Za razliku od netransparentnog procesa podnošenja zahteva u OLA, postupci pokretanja žalbe i odlučivanja po predmetima su eksplicitno navedeni i javno dostupni u Uredbi UNMIK-a br. 2006/12 i Pravilniku o radu HRAP-a. Predmeti su se vodili pred većem od troje sudija koji su bili ovlašćeni da održavaju ročišta, razmatraju dokaze i pozivaju svedoke.¹⁸² S obzirom na to, osnivanje HRAP-a predstavljalo je priliku da se premosti jaz u odgovornosti koji je stvorio režim imuniteta UN-a.

C. Naponi žrtava da im se omogući pristup delotvornim pravnim lekovima

▶ Žrtve traže pravne lekove kroz proces potraživanja trećih strana

U 2006. godini, pre nego što je HRAP osnovan, 122 stanovnika kampova koje je zastupala američki advokat Dianne Post podnosi tužbe putem procesa potraživanja trećih strana kod OLA u Njujorku.¹⁸³ U tužbi se traži naknada za teško i nepopravljivo oštećenje zdravlja koje su pretrpeli zbog trovanja olovom, kao i za gubitak zarade, troškove lečenja i rehabilitacije, troškove prevoza u vezi sa medicinskom negom, kao i troškove sahrane onih čiji su članovi porodice umrli kao rezultat trovanja olovom.¹⁸⁴ UN su pet godina odlagale ove tužbe i nisu ponudile nikakvu transparentnost u odnosu na proces evaluacije.

U 2009. godini, stanovnici kampa koje je zastupala britanska advokatska firma Leigh Day podnose još jednu tužbu kod OLA, tražeći premeštaj, lečenje i kompenzaciju za troškove rehabilitacije i druge finansijske gubitke.¹⁸⁵

15-godišnja potraga za pravdom od UN

Februar 2006

122 žrtve podnose zahtev Kancelariji za pravne poslove UN-a (OLA) u okviru procesa potraživanja trećih strana.

Mart 2006

Mart 2006

UN formiraju Savetodavnu komisiju za ljudska prava (HRAP), nezavisno kvazi-sudsko telo koje odlučuje o slučajevima koji se tiču kršenja ljudskih prava od strane UNMIK-a.

Jun 2009

HRAP presuđuje da je predmet delimično prihvatljiv i nastavlja sa ispitivanjem osnovnosti.

Septembar 2008

UNMIK odmah izjavljuje da je HRAP-u zabranjeno da sasluša slučaj dok su zahtevi u postupku pred OLA.

Jul 2008

Jul 2008

143 žrtve podnose HRAP-u predmet N.M. protiv UNMIK-a.

Oktoibar 2009

UNMIK menja pravila o HRAP-u, oduzimajući mu nadležnost nad predmetima koje bi OLA mogla da reši i primoravajući odbacivanje predmeta N.M. protiv UNMIK-a. UNMIK takođe uvodi novi rok od 6 meseci za otvaranje predmeta pred HRAP-om, ograničavajući mogućnost žrtava da se obrate HRAP-u ukoliko OLA odbaci predmet.

Mart 2010

HRAP

odbacuje slučaj zbog promene pravila.

31. Mart 2010

Poslednji datum za otvaranje predmeta pred HRAP-om prema novim pravilima UNMIK-a.

2012–2014

UNMIK i dalje ne reaguje na zahteve HRAP-a da komentariše osnovanost predmeta.

Jun 2012

HRAP ponovo otvara slučaj zbog prigovora UNMIK-a, pozivajući se na osnovne pojmove pravde.

Jul 2011

Nakon pet godina razmatranja i posle poslednjeg datuma za podnošenje predmeta HRAP-u, OLA odbacuje potraživanja kao „neprihvatljiva“.

Februar 2016

Februar 2016 HRAP odlučuje o slučaju u korist žrtava, nalazeći da je UNMIK prekršio ljudska prava i da duguje pravne lekove.

Maj 2017

Generalni sekretar Guterres najavljuje osnivanje povereničkog fonda za projekte zajednice, ne obazirući se na poziv HRAP-a za kompenzaciju.

2017 – do danas

Do danas, UN nisu obezbedile finansijska sredstva za poverenički fond, niti bilo kakav pravni lek za žrtve.

Kancelariji za pravne poslove UN-a (OLA)

Savetodavnu komisiju za ljudska prava (HRAP)

Od 2006. do 2010. godine, OLA u više navrata odgovara na zahteve obe grupe za ažuriranje statusa kratkom tvrdnjom da „nastavlja sa razmatranjem ovog pitanja“. ¹⁸⁶ Više puta pominje „složenost stvari“ ¹⁸⁷ i nudi iluzorna obećanja da će biti „suštinskih odgovora“ ¹⁸⁸ u bliskoj budućnosti. OLA nije obavestila žrtve ili njihove pravne predstavnike o statusu bilo kakve istrage i nije ponudila nikakve dokaze da se bavi navodnom složenošću žalbe. UNMIK je takođe izričito odbio da se sastane sa Leigh Day kako bi razgovarali o protokolima istrage i iznalaženja rešenja. ¹⁸⁹

Žrtve podnose tužbe HRAP-u

Nakon što su UN uspostavile HRAP 2007. godine, grupa od 143 stanovnika kampa podnela je tužbu ovom organu 2008. ¹⁹⁰ Podnosioci žalbe su tvrdili da su kampovi za interno raseljena lica kontaminirani olovom naneli štetu njihovom zdravlju. Tvrdili su da je UNMIK prekršio njihova ljudska prava, uključujući pravo na život i pravo na zdravlje, smeštajući ih u kampove za koje se znalo da su veoma kontaminirani, zadržavajući informacije o zdravstvenim rizicima i potrebnom medicinskom tretmanu, kao i ne premeštajući ih u bezbedno područje. ¹⁹¹ Podnosioci žalbe su istakli da su bedni uslovi života u kampovima ne samo doprineli pogoršanju njihovog zdravlja, već su im i oduzeli pravo na adekvatan životni standard. ¹⁹² Oni su dalje tvrdili da to što ih UNMIK nije preselio iz kampova kontaminiranih olovom „samo jedan incident u obrascu diskriminatorne prakse i privatnih i javnih aktera“ ¹⁹³ zajednica na Kosovu. Tvrdili su da sva navodna kršenja ljudskih prava treba tumačiti u sprezi sa pravom na nepodvrgavanje diskriminaciji. ¹⁹⁴

UNMIK tvrdi da nisu iscrpljena druga dostupna sredstva kako bi obustavio postupak HRAP-a

UN su prvi put pokušale da obustave postupak HRAP-a čim je grupa uložila žalbu 2008. Nakon dve i po godine nereagovanja OLA-e na odvojene zahteve trećih strana, UNMIK tvrdi da tekuća revizija OLA ipak znači da HRAP nije mogao da sasluša slučaj jer alternativna sredstva za obraćanje nisu iscrpljena. ¹⁹⁵

Podnosioci žalbe to osporavaju, tvrdeći da nemaju pristup efikasnim pravnim lekovima s obzirom na produženu neaktivnost OLA-e, imunitet organizacije i nedostatak alternativnih institucija na Kosovu sa nadležnošću po ovom pitanju. ¹⁹⁶ Naglašavaju da je prošlo nekoliko godina od trenutka kada su dobili bilo kakav smislen odgovor od OLA-e ili bilo kog drugog subjekta UN po tom pitanju, kada im je jednostavno rečeno da UN „čine sve što je u njihovoj moći da reše problem“. ¹⁹⁷

HRAP konačno odlučuje da je slučaj dopušten u junu 2009. godine, zaključivši da je pitanje alternativnih pravnih lekova bilo prikladnije istaknuto prema osnovanosti žalbi. ¹⁹⁸

UNMIK menja pravila HRAP-a kako bi mu oduzeo nadležnost

Nakon što je HRAP slučaj proglasio dopuštenim i počeo sa razmatranjem predmeta prema osnovanosti, UNMIK je preduzeo vanredan korak revidiranja proceduralnih pravila Komisije,

u pravcu drastičnog ograničavanja rada HRAP-a. Administrativno uputstvo br. 2009/1, izdato u oktobru 2009. značajno sužava obim zahteva koje HRAP može smatrati dopuštenim, i to na dva načina. Prvo, u Uputstvu se navodi da „svaka žalba koja je ili bi mogla u budućnosti postati predmet procesa ili postupaka potraživanja trećih strana od UN-a [...] će se smatrati nedopuštenom.“¹⁹⁹ Isključujući čak i takve tužbe koje bi teoretski mogle da postanu predmet procesa potraživanja trećih strana, UNMIK je uspeo da u značajnoj meri ograniči obim nadležnosti HRAP-a, limitirajući ga na tužbe koje su već bile odbačene kroz proces potraživanja trećih strana ili koje razumno nisu mogle predstavljati sporove privatnopravnog karaktera.²⁰⁰

Zatim, UNMIK je odredio proizvoljan rok od šest meseci za podnošenje budućih žalbi, navodeći da „nijedna žalba neće biti dopuštena ako je [HRAP] dobije kasnije od 31. marta 2010.“²⁰¹ Shodno tome, prema ovom novom pravilu, u slučaju da je OLA odbacila tužbe koje su stanovnici kampa podneli OLA 2006. godine, posle 31. marta 2010. — a jasno je da takva mogućnost postoji s obzirom na to da su tužbe već stajale u OLA otprilike tri godine bez ikakvog napretka — koji su podneli tužbe bi tada bilo zabranjeno da podnesu predmet HRAP-u nakon što su iscrpili proces potraživanja trećih strana.

Administrativno uputstvo zapravo primorava HRAP da odbaci predmet, „oduzimanjem nadležnosti Komisije“.²⁰² Međutim, HRAP zadržava pravo da ponovo otvori predmet podnosioca žalbi čak i ako OLA odbaci njihove zahteve posle 31. marta 2010.²⁰³ HRAP utvrđuje da, pošto se je već izjasnio da je žalba dopuštena onda kada je podneta, svaki drugi rezultat „bi predstavljao uvredu za osnovne pojmove pravde“.²⁰⁴

OLA odbacuje potraživanja trećih strana

Dana 25. jula 2011, više od pet godina od kada je prva grupa stanovnika kampa podnela potraživanja trećih strana, OLA je po kratkom postupku odbacila slučaj u pismu od dve stranice. Pozivajući se na „dugu istoriju visokog nivoa industrijskog zagađenja regiona Mitrovice, uključujući kontaminaciju olovom iz rudnika Trepča“, pravni savetnik UN-a navodi da su štetne posledice rezultat „široko rasprostranjenih zdravstvenih i ekoloških rizika koji nastaju u kontekstu nestabilne bezbednosne situacije na Kosovu.“²⁰⁵ Nalazeći da su potraživanja praktično „razmatranje sprovođenja mandata UNMIK-a kao privremene administracije na Kosovu“ i da stoga ne „predstavljaju [zahteve] privatnopravnog karaktera“, OLA ih odbacuje kao neprihvatljive.²⁰⁶

Odbacivanje OLA-e svodi se na dva stava koji sadrže oskudno obrazloženje koje ne artikuliše pravni standard ili citira bilo koji relevantan zakon u prilog odluci. Površna priroda odbacivanja je posebno zapanjujuća jer je OLA neprestano isticala „složenost stvari“²⁰⁷ kao razlog dugog odlaganja.

U novembru 2011. Leigh Day osporava odluku o odbacivanju u pismu generalnom sekretaru.²⁰⁸ UN su odbile da se dalje angažuju,²⁰⁹ čime je označen kraj izgledima za pravni lek kroz proces potraživanja trećih strana.

▶ HRAP odlučuje u korist žrtava uprkos naporima UNMIK-a za odugovlačenje

Nakon odbacivanja OLA-e, grupa stanovnika kampa koju je zastupala Dianne Post zatražila je da HRAP ponovo otvori njihov predmet. HRAP je ponovo preuzeo slučaj i tražio angažman UNMIK-a zbog osnovanosti.²¹⁰ Od juna 2012. do septembra 2014. HRAP je više puta pozivao UNMIK da komentariše osnovanost žalbe kako bi se slučaj mogao nastaviti.²¹¹ UNMIK nije odgovorio na ponovljene zahteve HRAP-a da podnese komentare o osnovanosti sve do decembra 2014. godine, odlažući postupak za još dve godine.²¹²

U februaru 2016. — skoro 10 godina nakon što su stanovnici kampa pokrenuli sudski postupak kod UN-a — HRAP je doneo odluku u korist podnosioca žalbi.²¹³ Komisija je oštro kritikovala UNMIK zbog toga što nije preselio raseljene porodice uprkos tome što je bio svestan zdravstvenih rizika koje su pretrpeli. Utvrdila je da je „svojim radnjama i propustima UNMIK odgovoran za nepopravljivo ugrožavanje života, zdravlja i razvojnog potencijala podnosioca žalbi koji su rođeni i odrastali kao deca u kampovima“.²¹⁴ UNMIK je prekršio pravo Roma, Aškalijskih i Egipćana na život, pravo na zdravlje, pravo na napodvrgavanje nehumanom i ponižavajućem postupanju i pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života.²¹⁵

Oim toga, Komisija je utvrdila da je tretman UN-a prema interno raseljenim Romima *prima facie* zasnovan na rasnoj pristrasnosti i predrasudama.²¹⁶ IDP Romi jedini su bili smešteni u kontaminiranim kampovima, a njihovo preseljenje je odloženo izuzetno sporom rekonstrukcijom Romske Mahale u odnosu na rekonstrukciju za druge IDP zajednice.²¹⁷ Komisija takođe napominje da UNMIK nije ponudio objektivno i razumno opravdanje za tu situaciju, okrivljujući umesto toga „nezdrav“ način života Roma — izgovori sami po sebi „uprljani rasnim predrasudama“.²¹⁸

Kao rezultat ovih nalaza, HRAP je izdao niz preporuka da, pored ostalog, UNMIK preduzme sledeće hitne mere:

- Da javno prizna i izvini se žrtvama i njihovim porodicama zbog nepoštovanja relevantnih standarda ljudskih prava kao odgovora na loše zdravstveno stanje uzrokovano kontaminacijom olovom u IDP kampovima i posledičnu štetu koju su pretrpeli podnosioci žalbi;
- Da ponudi adekvatnu nadoknadu podnosiocima žalbi za pretrpljenu materijalnu i moralnu štetu;
- Da preduzme odgovarajuće korake kako bi se osiguralo da će tela UN koja rade sa izbeglicama i interno raseljenim licima promovisati i osigurati poštovanje međunarodnih standarda ljudskih prava kao garanciju neponavljanja.²¹⁹

Međutim, s obzirom da je HRAP savetodavno telo, sprovođenje preporuka je bilo predmet diskrecionog prava UNMIK-a. Do vremena kada se ovaj izveštaj pripremao, UN nisu ispunile nijednu od preporuka HRAP-a.

IV. UN NISU ISPUNILE PREPORUKE HRAP-A

Kada je António Guterres položio zakletvu kao generalni sekretar u decembru 2016, on je potvrdio da će promovisati kulturu odgovornosti u UN koja daje prioritet delotvornim pravnim lekovima za žrtve prekršenja počinjenih pod zastavom UN.²²⁰ Ipak, šest godina od odluke HRAP-a, UN nisu sprovele nijednu od preporuka HRAP-a. Time se pogođene žrtve lišavaju prava na efikasan pravni lek i podvrgavaju se „kontinuiranom kršenju njihovih ljudskih prava“.²²¹ Takođe se delegitimiše sposobnost UN da se zalaže za globalna ljudska prava i poništava obećanje generalnog sekretara Guterresa za veću odgovornost i kredibilitet UN-a.

A. Odgovor UNMIK-a na preporuke HRAP-a

Kao rukovodeći organ UNMIK-a, SPGS ima ovlašćenje i diskreciono pravo da odluči da li će delovati na osnovu nalaza HRAP-a.²²² U aprilu 2016., SPGS Zahir Tanin donosi odluku kao odgovor na nalaze HRAP-a.²²³ Izražava „žaljenje zbog loših zdravstvenih posledica koje su podnosioci žalbe i njihove porodice pretrpeli u kampovima za interno raseljena lica“, ali ne preuzima odgovornost niti najavljuje konkretne radnje za sprovođenje preporuka za pravne lekove.²²⁴ Ovaj odgovor nije u skladu sa vrstom javnog izvinjenja na koju poziva HRAP.

Štaviše, iako „uzima u obzir preporuku Komisije da se nadoknada isplati“, SPGS insistira da je pitanje nadoknade već „procenjeno kroz postojeći proces Ujedinjenih nacija za potraživanja trećih strana“.²²⁵ Ovaj cirkularni argument da se odlukom o procesu potraživanja trećih strana zabranjuje izvršenje na osnovu nalaza HRAP-a je neosnovan. Nakon što je u više navrata pokušavala da kontroliše ishod slučaja tako što je predmet držala u okviru internog procesa potraživanja trećih strana, OLA je utvrdila da se slučaj u stvari ne tiče privatnog prava i da stoga potpada pod nadležnost procesa potraživanja trećih strana.²²⁶ Ta odluka o dopuštenosti nema uticaja na posebnu obavezu UN-a da obezbedi kompenzaciju za kršenje ljudskih prava, što je HRAP trebalo da utvrdi na osnovu izričitog naloga UN.

„[Podnosioci zahteva u predmetu N.M. protiv UNMIK-a su bili] dva puta viktimizirani od strane UNMIK-a: prvo kršenjem ljudskih prava počinjenog protiv njih, a drugi put kad su uložili nadu i poverenje u ovaj proces.“

- Članovi komisije HRAP 2016

HRAP je prestao sa radom kada mu je mandat istekao 2016. U svom završnom godišnjem izveštaju, članovi komisije izražavaju svoje duboko razočarenje nepopustljivošću UNMIK-a i njegovim odbijanjem da se pridržava preporuka HRAP-a tokom svog osmogodišnjeg mandata.²²⁷ Članovi komisije zaključuju da godine parničenja pred HRAP-om na kraju nisu pružile obeštećenje podnosiocima žalbe. Umesto toga, UNMIK ih je „dva puta viktimizirao: prvo samim kršenjima ljudskih prava počinjenim protiv njih i drugi put kad su uložili nadu i poverenje u ovaj proces“.²²⁸ Članovi komisije su se izvinili za svoju ulogu u ovom „lažiranom“ procesu.²²⁹

B. Odgovor Sekretarijata UN

Pošto UN snose „krajnju odgovornost za pružanje pravnog leka i pomoći žrtvama“, odluke o tome da li i kako primeniti preporuke HRAP-a takođe padaju na leđa rukovodstva UN, uključujući generalnog sekretara.²³⁰ Nakon što je HRAP izdao svoju odluku, najviši zvaničnici UN-a su navodno pripremili izjavu u kojoj će se „iskreno izviniti“ za ulogu UN-a u izlaganju žrtve trovanju olovom.²³¹ Prema izveštajima medija, koji se pozivaju na neimenovane zvaničnike UN, ova izjava je u više navrata revidirana po nalogu OLA, koja se protivila bilo kakvoj formulaciji koja bi se mogla protumačiti kao priznanje odgovornosti.²³² U decembru 2016. godine, tadašnji zamenik generalnog sekretara Jan Eliasson je navodno završio nacrt konsenzusnog izvinjenja kao odgovor na nalaze HRAP-a, ukazujući da su UN spremne da ispune preporuke Komisije.²³³ Međutim, izjava nije objavljena do završetka mandata Eliassona i generalnog sekretara Ban Ki Moona u decembru 2016.

„Kada UN ne poštuju preporuke u vezi sa kršenjem ljudskih prava, koje je dala komisija u skladu sa zakonom o ljudskim pravima, i to komisija formirana u okviru samih UN, to podriiva kredibilitet Ujedinjenih nacija, a ja mislim i njihov legitimitet, kada se bave pitanjima ljudskih prava uopšte.“

- Christine Chinkin, bivša članica komisije HRAP-a (2017)

Kada je Guterres preuzeo funkciju generalnog sekretara 2017. godine, pravni savetnik UN Miguel de Serpa Soares je navodno promenio kurs, preporučivši da se UN ne izvinjavaju žrtvama trovanja olovom iz redova Roma.²³⁴ U maju 2017. Guterres je sledio korak SPGS-a Tanina i izrazio prigušeno žaljenje „zbog patnje koju su pretrpeli svi pojedinci koji žive u kampovima za interno raseljena lica“²³⁵ — ne priznajući odgovornost UN za štete.

Ne prihvatajući izričito odgovornost, generalni sekretar Guterres je možda pokušao da izbegne da nametne obavezu državama članicama da finansiraju nadoknadu preko budžeta UN.²³⁶ Umesto toga, Guterres je najavio stvaranje povereničkog fonda za projekte pomoći

u zajednici koji će se finansirati na dobrovoljnoj osnovi.²³⁷ Fond nije bio usmeren na osobe koje su preživele trovanje olovom, već je osmišljen da koristi zajednicama Roma u Mitrovici i Leposaviću, posvećujući „širu“,²³⁸ pažnju na „najhitnije potrebe najugroženijih zajednica, u odnosu na, između ostalog, zdravstvene usluge, ekonomski razvoj i infrastrukturu.“²³⁹ Poverenički fond, koji je osmišljen bez ikakvih konsultacija sa žrtvama,²⁴⁰ ne predviđa kompenzaciju konkretnim žrtvama prema instrukcijama HRAP-a i međunarodnog zakona o ljudskim pravima. Radije, UN su insistirale da „ciljana pomoć kroz projekte usmerene na zajednicu ostaje najprikladniji način da se odgovori na preporuke [HRAP-a]“. ²⁴¹

Povrh toga, pošto Fond zavisi od dobrovoljnih priloga država članica, UN su ulagale napore da mobilišu resurse: do sada su primile samo „zaprepašćujući pojedinačni, jedinstveni prilog od US\$10.000“. ²⁴² Ova ograničena sredstva, priznaju u UN, znače da je Poverenički fond ostao neoperativan od 2017. ²⁴³ Jedina aktivnost koju su UN preduzele je niz „projekata izgradnje poverenja“, uključujući kampanje za podizanje svesti o zubnoj higijeni i raku dojke koje nisu odgovor za konkretne štete žrtava. ²⁴⁴ Kontinuirane i socio-ekonomske teškoće žrtava i zdravstveni problemi prisutni već dugo vremena ostaju nerešeni.

C. Kritike na odgovor UN-a

Grupe za prava Roma, stručnjaci za ljudska prava i državni akteri odbacili su odgovor UN-a kao neadekvatan i nastavili su da pozivaju UN da ispuni svoje obaveze prema pogođenoj zajednici. U 2017. godini, bivši članovi komisije HRAP-a poslali su zvanično pismo Guterresu, ističući da Poverenički fond ne nudi nikakvu nadoknadu za kršenje prava Roma na život i zdravlje od strane UNMIK-a, te stoga ne pruža efikasan pravni lek. pogođenim zajednicama niti služi kao održivo rešenje za postojeću potrebu za delovanjem UN. ²⁴⁵

Sadašnji i bivši specijalni izviestoci UN za otrove i ljudska prava u više navrata su izražavali razočaranje inertnošću UN i nastojali da se angažuju oko UN-a zbog njihovog odbijanja da pruže efikasan lek žrtvama trovanja olovom iz redova Roma. Specijalni izviestilac organizacije podsetio je u septembru 2020 da formiranje Povereničkog fonda ne oslobađa UN „odgovornosti prema žrtvama“, ²⁴⁶ koje i dalje neprekidno trpe štetu.

Evropske vlade imaju posebnu ulogu u obezbeđivanju delotvornog pravnog leka s obzirom na njihovu istorijsku i stalnu podršku zajednicama Roma na Kosovu i u inostranstvu, njihove geografske i političke odnose sa Kosovom i njihova ulaganja u obezbeđivanje jakih i odgovornih UN. Evropski parlament je 2018. godine usvojio rezoluciju

u kojoj poziva UN da „brzo pruže neophodnu podršku žrtvama trovanja olovom“ ²⁴⁷ u izbegličkim kampovima za interno raseljena lica kojima upravljaju UN. Godinu dana kasnije, 2019. godine, više od pedeset članova Evropskog parlamenta poslalo je pismo generalnom sekretaru UN kritikujući odgovor organizacije na odluku HRAP-a kao „neadekvatan“. ²⁴⁸

„Rešenje koje nude Ujedinjene nacije je neoperativan i suštinski manjkav poverenički fond, koji ne obezbeđuje ni pravdu ni neophodne elemente delotvornog pravnog leka za žrtve.“

- Baskut Tuncak, tadašnji Specijalni izvestilac UN za otrove i ljudska prava (2019)

Civilno društvo unutar i van Kosova je na sličan način kritikovalo odgovor. Grupe za prava Roma koje su godinama predstavljale i zastupale žrtve iz redova Roma osudile su nedostatak posvećenosti UN obezbeđivanju kompenzacije, medicinskog tretmana i priznavanja odgovornosti.²⁴⁹ Human Rights Watch je izrazio žaljenje zbog formiranja praktično nefinansiranog povereničkog fonda od strane UN kao jedinog leka, upozoravajući takođe da „odbijanjem da priznaju sopstvene zloupotrebe, UN ozbiljno podrivaju svoju sposobnost da vrše pritisak na vlade kod slučajeva kršenja ljudskih prava“.²⁵⁰

V. NEOPHODNI KORACI KA ODGOVORNOSTI

A. Ključni aspekti delotvornih pravnih lekova za trovanje olovom

UN moraju delovati kako bi obezbedile efikasne lekove **žrtvama trovanja olovom** iz redova. Da bi se u potpunosti sanirale pretrpljene štete, pravni lekovi moraju da odgovore i na prethodne i na sadašnje štete od trovanja olovom, kao i na ponovnu viktimizaciju do koje je došlo jer su žrtve bile navedene da svoje vreme i nadu ulože u pravni proces, kod kojeg je ishod ipak na kraju zanemaren od strane UN.

„U trenutku oštih reakcija protiv ljudskih prava od vitalnog je značaja videti da UN ispunjavaju obećanja iz Povelje i obaveze koje promovišu: sistem ljudskih prava u celini je oslabljen time što UN propušta da to učini.“

- Bivši članovi komisije HRAP (2017)

Kao prvo, da bi se uskladili sa zakonom o ljudskim pravima i osigurali da će pravni lekovi biti doživljeni kao pravda od strane pogođene zajednice, UN moraju da stave **zajednice Roma** u centar kreiranja pravnih lekova. Žrtve kršenja ljudskih prava imaju pravo da svrsishodno učestvuju u utvrđivanju odgovarajućih pravnih lekova.²⁵¹ Specijalni izvestilac za Istinu, pravdu i reparacije primećuje da takvo učešće obezbeđuje efikasnost pravnog leka i pruža veću „verovatnoću da će... mere obuhvatiti osećaj pravde [kod žrtava], omogućavajući „tesnu usklađenost mera sa potrebama žrtava.“²⁵² Štaviše, da bi bili efikasni, pravni lekovi moraju biti na odgovarajući način prilagođeni ranjivim grupama. Oni moraju uzeti u obzir „posebne potrebe, rizike i razvoj i kapacitete žrtava“.²⁵³

Do danas takve konsultacije nisu održane.²⁵⁴ Tokom godina, međutim, žrtve trovanja olovom i njihovi zastupnici u više navrata su tražili tri ključna oblika reparacija koji su u skladu sa preporukama HRAP-a, kao i sa UN-ovom sopstvenom definicijom delotvornih lekova: (1) javno izvinjenje, (2) kompenzacija i (3) pristup medicinskom tretmanu.²⁵⁵

Izvinjenje: Izraz žaljenja generalnog sekretara iz 2017. ne ispunjava uslove za puno izvinjenje prema zakonu o ljudskim pravima. Izvinjenje takođe mora da sadrži jasno priznanje prirode, razmera i trajanja nanete štete; priznanje odgovornosti za tu štetu; i jasno određene praktične korake koji su preduzeti kako bi se osiguralo da organizacija neće ponoviti štetu.²⁵⁶ Priznavanje istine i odgovornosti za nepravde u ovom slučaju je od posebnog i suštinskog značaja jer su godine zanemarivanja u kampovima, praćene neispunjenim obećanjem pravde, dovele do dubokog nepoverenja u UN kod pogođene zajednice.²⁵⁷ Javnim

prihvatanjem odgovornosti, kao i imenovanjem radnji i propusta koji su doveli do kršenja prava pogođenih zajednica, UN mogu da počnu sa obnavljanjem poverenja i da signaliziraju dobronamerne napore da se nanete štete konačno nadoknade.

Nadoknada: Čak i ako su u potpunosti finansirani, projekti za zajednice UN usmereni na zajednice Roma uopšte ne predstavljaju adekvatnu nadoknadu. Prema zakonu o ljudskim pravima, žrtve treba da dobiju i individualnu kompenzaciju za pretrpljenu štetu.²⁵⁸ Shodno tome, HRAP preporučuje da UNMIK obezbedi „isplatu adekvatne nadoknade“ za „materijalnu“ i „moralnu“ štetu.²⁵⁹ Kompenzacija je takođe u skladu sa sporazum-nim obavezama UN-a i njihovim režimom pravne odgovornosti.²⁶⁰ Ovo je naročito važno za slučajeve kod kojih se žrtve ne može vratiti u stanje u kome se je nalazila pre kršenja²⁶¹ — kao što je slučaj sa trovanjem olovom, koje dovodi do nepopravljive i trajne štete. Štaviše, nadoknada bi mogla da bude od velike pomoći kao podrška poboljšanom pristupu adekvatnim lekovima, zdravoj hrani i socijalnim uslugama koje su potrebne da bi se ublažili uticaji trovanja olovom.

Medicinski tretman: Na kraju, žrtve su izrazile potrebu za kontinuiranim testiranjem nivoa olova u krvi i za boljim pristupom zdravstvenoj zaštiti. Human Rights Watch je utvrdio da „iako vlada Kosova pruža određene zdravstvene usluge besplatno, obližnje zdravstvene ustanove u Romskoj mahali ne mogu da pruže sve usluge ljudima koji su pretrpeli trovanje olovom i često zahtevaju od pacijenata da plate lekove.“²⁶² UN bi trebalo da rade sa vladom Kosova na poboljšanju pristupa žrtvava odgovarajućem lečenju i nezi.

B. UN bi lako mogle da deluju prema preporukama HRAP-a

Postoji nekoliko jedinstvenih karakteristika kod slučaja trovanja olovom koje čine implementaciju preporuka HRAP-a lako ostvarivom.

Pravna odgovornost UN-a je utvrđena: Kao što primetćuje specijalni izvestilac UN-a za otrove i ljudska prava, ovaj slučaj se izdvaja među slučajevima toksičnog zagađenja jer „ni uzročnost ni krivica nisu sporni“.²⁶³ Pravna odgovornost UN prema žrtvama trovanja olovom iz redova je već bila predmet parnice i utvrđena je od strane HRAP-a – pravnog tela koje su same UN zadužile da proceni njihovu odgovornost za kršenje ljudskih prava na Kosovu. UN, prema tome, ne moraju da brinu da bi priznanje odgovornosti kroz puno izvinjenje ili isplatu odštete predstavljalo presedan za nadoknadu štete u drugim situacijama u kojima odgovornost nije utvrđena.

Broj žrtava je fiksni i relativno mali: Prema dokumentaciji UN u kampovima kontaminiranim olovom živelo je oko 600 ljudi.²⁶⁴ U odnosu na druge slučajeve masovnih šteta, ovo je mala i dobro dokumentovana klasa žrtava. Na osnovu intervjua sa prethodnim liderima kampova, identiteti stanovnika kampova su zabeleženi tokom godina i verovatno su registrovani u postojećoj dokumentaciji.²⁶⁵ Iako su se stanovnici od tada geografski raselili, identifikovanje i lociranje pogođenih pojedinaca, konsultovanje o njihovim potrebama i isplata nadoknade trebalo bi da budu ostvarivi bez velikih administrativnih troškova. Ukupan iznos potreban za

kompenzaciju zajednici takođe će biti ograničen na ovaj fiksni maksimalni broj potencijalnih primalaca. Uz relativno skromno ulaganje, UN bi mogle da urade veliki posao oko jačanja svoje odgovornosti i zatvaranja jednog ružnog poglavlja u istoriji organizacije.

Postoji značajan obim dokaza: Postoji značajna dokumentacija kojom se utvrđuje opasna izloženost olovu u kampovima, povišeni nivoi olova u krvi među stanovnicima i štete koje su povezane sa trovanjem olovom.²⁶⁶ HRAP je pregledao medicinsku dokumentaciju 143 podnosioca žalbi, uključujući testove krvi i kose, i našao adekvatne dokaze za utvrđivanje trovanja olovom.²⁶⁷ Komisija je takođe primetila da izloženost olovu nije bila ograničena na podnosiocima žalbe, već je uticala na sve stanovnike kampova.²⁶⁸ Zapravo, s obzirom na to da je uzorkovanje sprovedeno u kampovima i oko njih dosledno ukazivalo na povišene nivoe olova u prašini, tlu, vegetaciji i atmosferi, a pored toga i rezultati testiranja nivoa olova u krvi su retko bili ispod nivoa za koji se zna da izaziva intelektualne i razvojne smetnje, postoji jak slučaj za obeštećenje stanovnika kampova u celini.²⁶⁹ U sličnim situacijama po svetu gde su individualizovane procene kompenzacije neizvodljive, programi reparacija često postavljaju standardni iznos koji se dodeljuje svakom pojedincu ili domaćinstvu bez potrebe da se dokazuju specifičnosti štete koju su pretrpeli.²⁷⁰

„Integritet UN-a je u pitanju... Ova kontinuirana neaktivnost šalje glasnu poruku ovim ranjivim zajednicama.”

- Baskut Tuncak, tadašnji Specijalni izvestilac UN za otrove i ljudska prava (2019)

Stoga, finansijska i praktična sagledanja ne moraju stajati na putu pravde. Uz adekvatnu političku volju, UN i njene države članice mogle bi lako da isporuče delotvorne lekove pogođenim zajednicama Roma.

C. UN bi trebalo da svoj proces podnošenja zahteva uskladi sa međunarodnim standardima

Iako je uloga UN-a kao civilnog administratora na Kosovu jedinstvena u istoriji organizacije, propusti u pogledu odgovornosti o kojima se govori u ovom izveštaju ukazuju na šire strukturne nedostatke u pravnom okviru UN-a čije se posledice protežu izvan Kosova. Kao što je objašnjeno u Delu III(A), UN naglašavaju važnost da žrtve kršenja ljudskih prava imaju pristup pravnim lijekovima kroz pravičan, nepristrasan i efikasan proces. Administrativni postupci, kao što je UN-ov proces potraživanja trećih strana, možda ispunjavaju kriterijume efektivnih pravnih lekova, ali moraju ispuniti i određene minimalne standarde propisanog procesa.²⁷¹ Konkretno, moraju biti pristupačni, pristupačni, brzi, legitimni, predvidljivi, kompatibilni sa pravima i transparentni.²⁷²

Iskustvo žrtava trovanja olovom otkriva netransparentan i diskrecioni proces koji ne ispunjava te standarde. Njihovo iskustvo nije jedinstveno: 2011. godine, 5.000 žrtava kolere, koju su na Haiti donele mirovne snage UN, podnelo je zahteve sa potraživanjima Misiji za stabilizaciju UN na Haitiju (MINUSTAH) koji su interno prosleđeni OLA-i.²⁷³ OLA je razmatrala zahteve 15 meseci bez komunikacije sa podnosiocima zahteva ili njihovim advokatima, a zatim je odbacila zahteve kao „neprihvatljive“ jer bi potraživanja „nužno uključivala reviziju političkih pitanja ili pitanja vezanih za politike“.²⁷⁴ OLA je odbila naknadne zahteve za sastanke ili upućivanje na neutralno alternativno rešavanje sporova.²⁷⁵ Ova dva iskustva, u kombinaciji sa proceduralnim nedostacima u procesu potraživanja u celini, sugerišu da je šira revizija adekvatnosti sistema hitna i neophodna.²⁷⁶ Konkretno, sledeći nedostaci zaslužuju reviziju:

Pristupačnost: OLA ne pruža javno dostupna uputstva o tome kako se pokreće zahtev za nadoknadu, niti informiše gde treba podneti zahtev ili koju dokumentaciju treba priložiti.

Transparentnost: OLA ne pruža dovoljno informacija tokom procesa pregleda zahteva. Tužiocima nedostaju informacije o istražnom procesu, statusu revizije i dokazima koji se razmatraju. Kod slučaja trovanja olovom, OLA je više puta odbijala zahteve da se sastane sa advokatima koji zastupaju žrtve, a nije bila voljna niti da podeli informacije o protokolu za istragu prema tužbama.²⁷⁷

Predvidljivost: OLA ne pruža jasne standarde za prihvatljivost ili odgovornost, niti postavlja teret dokazivanja koji mora biti ispunjen. Nakon pet godina razmatranja, OLA je po kratkom postupku odbacila tužbe u vezi sa trovanjem olovom putem pisma u kome se odbacivanje ne povezuje sa nekim jasnim pravnim standardom, niti se poziva na bilo koji važeći zakon u prilog takvoj odluci.²⁷⁸ U jednoj od retkih objavljenih odluka u drugom predmetu, OLA preporučuje kompenzaciju za štetu civilnom licu *ex gratia* (bez prihvatanja pravne odgovornosti) jer se smatra da je to „u interesu organizacije“, što sugeriše da politički razlozi imaju veliki značaj pri odlučivanju o dodeljivanju nadoknade za određeno potraživanje.²⁷⁹

Nepriistrasnost: U sistemu potraživanja trećih strana UN-a, ne postoji mehanizam kojim bi se pred nezavisnim telom osporilo odbacivanje. Kada je UN-ov sistem odgovornosti prema trećim stranama poslednji put bio podvrgnut reviziji od strane UN tokom 1990-ih, generalni sekretar je zaključio da je za UN od presudnog značaja da podnosiocima žalbi obezbede pristup nezavisnom odlučivanju pred neutralnom trećom stranom, jer bi inače proces utvrđivanja odgovornosti mogao dovesti UN u situaciju da bude sudija u sopstvenom predmetu.²⁸⁰

„Kada sam 2005. godine počela da radim na ovoj problematici, bila sam veliki pobornik UN... Ovih 16 godina koliko radim na ovom slučaju nailazim samo na opstrukcije, ćutanje i laži UN-a, što je potpuno je promenilo moj stav. Nijedna organizacija ne može sama sebe da kontroliše – to uključuje I UN.”

- Dianne Post, advokat Roma otrovanih olovom na Kosovu (2021)

D. HRAP nudi važne lekcije za UN

HRAP pruža retku studiju slučaja o tome kako se nepristrasna presuda o štetama koje uzrokuje UN može operacionalizovati, uz očuvanje sudskog imuniteta UN. Proceduralna pravila HRAP-a su dozvoljavala akuzatorni proces u kome su i UNMIK i podnosioci žalbi bili na jednakoj osnovi, sa mogućnošću da podnesu dokaze i pravnu argumentaciju na razmatranje. HRAP je održavao ročišta, vodio istrage i imao ovlašćenje da donese privremene mere.²⁸¹ Ovi aspekti funkcionisanja HRAP-a mogu poslužiti kao model za buduća sudska tela. U isto vreme, UN je ograničio nezavisnost HRAP-a na nekoliko presudnih načina. Takve praznine bi trebalo da budu zatvorene kod budućih mehanizama odgovornosti.

UNMIK je kontrolisao mandat HRAP-a nakon što je HRAP pokrenuo reviziju UNMIK-a:

Iako je HRAP imao mandat da proceni odgovornost UNMIK-a oko kršenja ljudskih prava, UNMIK je zadržao ovlašćenja nad operacijama HRAP-a. To je omogućilo UNMIK-u da se meša u redovni rad HRAP-a i utiče na ishod predmeta revidiranjem proceduralnih pravila, čime su značajno oslabili nadležnost i ovlašćenja HRAP-a da razmatra konkretne slučajeve.

HRAP je imao ograničenu moć da primora UNMIK na saradnju u pravnom procesu:

HRAP nije mogao da zahteva od UNMIK-a da dostavi dokaze ili da saraduje u istragama, što je ometalo utvrđivanje činjenica u predmetima, uključujući slučaj trovanja olovom.

HRAP nije imao ovlašćenje da donosi obavezujuće odluke:

UN su uspostavile HRAP kao savetodavno telo, bez ovlašćenja da donosi obavezujuće odluke u pogledu odgovornosti UN. Umesto toga, SPGS je dobio isključiva ovlašćenja i diskreciono pravo da odlučuje da li će delovati na osnovu nalaza HRAP-a. Ovo diskreciono pravo se pokazalo fatalnim za mogućnost HRAP-a da pruži pravdu žrtvama kojima su štetu nanele UN. Tokom svog rada, HRAP je odlučio prema osnovanosti u 355 predmeta.²⁸² Od tih predmeta, utvrdio je da je UNMIK odgovoran za kršenje ljudskih prava u 335 slučajeva i preporučio konkretne mere koje UNMIK treba da preduzme kako bi obezbedio efikasne pravne lekove.²⁸³ Kod ovih odluka „UNMIK nije poštovao skoro nijednu od preporuka Komisije... a kao posledica toga podnosioci žalbi su ostali bez obeštećenja“.²⁸⁴ U svojim završnim mišljenjima o radu HRAP-a, članovi komisije uz žaljenje zaključuju da je „zbog nespremnosti UNMIK-a da poštuje bilo

koju od preporuka Komisije, osmogodišnji proces izdavanja odluka, mišljenja i preporuka o dopuštenosti bio potpuni neuspeh“.²⁸⁵

UN su zloupotrebile ograničenja koja su same postavile prema HRAP-u, što je snažan pokazatelj da je potreban istinski nezavisni mehanizam koji će moći da procenjuje odgovornost na transparentan i nepristrasan način, ali i primorati UN da se angažuje, a donosiće i obavezujuće presude. Da bi ojačale odgovornost u budućnosti, UN moraju izvući ključne pouke sa Kosova i primeniti pravni okvir koji je usklađen sa propisanim procesom.

„Sada kada je Komisija završila svoj mandat, stavljajući tačku na osmogodišnji proces izdavanja odluka, mišljenja i preporuka o prihvatljivosti, Komisija je primorana da ovaj proces proglasi potpunim neuspehom. UNMIK i sada ostaje bez odgovornosti za kršenja ljudskih prava koja je počinio, kao što je to bio slučaj i 2004. godine kada je Venecijanska komisija predložila uspostavljanje mehanizma kojim bi se obezbedio izvestan nadzor nad UNMIK-ovim poštovanjem standarda ljudskih prava. Zbog nespremnosti UNMIK-a da ispoštuje bilo koju od preporuka Komisije i generalne nepopustljivosti UNMIK-a, proces HRAP-a nije obezbedio nikakvu naknadu za podnosiocima žalbe. Kao takvi, oni su dva puta viktimizirani od strane UNMIK-a: prvo kršenjem ljudskih prava počinjenog protiv njih, a drugi put kad su uložili nadu i poverenje u ovaj proces. Već dugi niz godina, Komisija je podsticala UNMIK i Ujedinjene nacije da preduzmu neke korisne aktivnosti u ime podnosilaca žalbi pre isteka mandata HRAP-a; na sramotu, to se nije dogodilo. Sada, Komisija može samo da se zapita šta bi bilo moguće da je UNMIK preuzeo obavezu da saraduje sa Komisijom u dobroj nameri, umesto da ovaj proces pretvori u farsičnu predstavu o ljudskim pravima. Sa svoje strane, Komisija se duboko izvinjava podnosiocima žalbe zbog svoje uloge u ovoj prevarii.“

- Završni godišnji izveštaj HRAP-a (2016)

ZAKLJUČAK

Usvom završnom izveštaju od septembra 2020 o nepružanju pravnog leka žrtvama trovanja olovom od strane UN, odlazeći specijalni izvestilac za otrove i ljudska prava uputio je oštar poziv na akciju. Tuncak sa žaljenjem ističe da su UN izazvale posebno podmuklo kršenje ljudskih prava Roma: „zamajavajuća okrutnost iluzornog obećanja za svetliju budućnost, koje uvek iznova ostaje neispunjeno uz legalistička izvinjenja, besciljni i beznadežni poverenički fond i ćutanje međunarodne zajednice“.²⁸⁶ Razrađeni manevri UN-a kako bi izbegle odgovornost ponovo viktimizira Rome iznova i iznova, a osim toga otkriva da su mehanizmi odgovornosti organizacije lažni. Šest godina nakon što je HRAP doneo konačnu odluku, vreme je da rukovodstvo UN konačno reaguje i sanira stalne štete koje trpe žrtve Romi.

Endnotes

- 1 N.M. protiv UNMIK-a, predmet br. 26/08, Savetodvna komisija za ljudska prava, mišljenje, ¶¶ 255, 349 (26. februar 2016) [u daljem tekstu N.M. protiv UNMIK-a (2016)].
- 2 *Videti deo IV, infra.*
- 3 *Videti Deo III, infra.*
- 4 N.M. protiv UNMIK-a, ¶ 42.
- 5 *Id.* ¶ 42-43; HUMAN RIGHTS WATCH, KOSOVO: OTROVANI OLOVOM, KRIZA ZDRAVLJA I LJUDSKIH PRAVA U ROMSKIM KAMPovima U MITROVICI 25 (2009), https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/kosovo0609web_0.pdf.
- 6 *Videti* HUMAN RIGHTS WATCH, OTROVANI OLOVOM, *supra* napomena 6, na 4 („Čitav region je godinama poznat po zagađenju životne sredine izazvanim rudarskom industrijom“). Kontaminacija olovom u regionu je dokumentovana u naučnim studijama kojese sprovode još od 1970-ih. *Videti* N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 44.
- 7 *Videti* N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶¶ 45, 60.
- 8 *Videti id.* ¶¶ 50, 66, 115, 205, 242, 253 (gde se raspravlja o nepopravljivim zdravstvenim posledicama koje su stanovnici kampa pretrpeli usled izloženosti olovu).
- 9 MARY JEAN BROWN & BARRY BROOKS, CENTRI ZA KONTROLU BOLESTI SAD [CDC], PREPORUKE ZA SPREČAVANJE TROVANJA OLOVOM MEĐU INTERNO RASELJENOM ROMSKOM POPULACIJOM NA KOSOVU 3 (2007) („Samo kod nekolicine dece u kampovima, ako ih uopšte ima, nivo olova u krvi se održava na <10µg/dL tokom celog detinjstva. Ova deca će se tokom celog život suočavati sa ogromnim rizikom od smetnji u razvoju i ponašanju i drugih štetnih zdravstvenih stanja.“).
- 10 *Videti Deo II, infra.*
- 11 *Videti* N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶¶ 120-123, 204; *Videti takođe* Društvo za ugrožene narode i Grupa za hitnu medicinsku pomoć Kosova, Dosije dokaza, Olovom kontaminirani kampovi za interno raseljenih porodica Roma, Aškalija i kosovskih Egipćana u Severnoj Mitrovici, Kosovo, June 2009, <http://www.toxicwastekills.com/downloads/Dossier%20of%20Evidence.pdf> (gde je dokumentovano 81 smrtnih slučajeva u kampovima između 1999-2009. Uzroci smrti nisu utvrđeni.).
- 12 *Videti Deo II, infra.*
- 13 Dokazi sugerišu da su određena uobičajena nepovoljna zdravstvena stanja izazvana trovanjem olovom, uključujući hroničnu bolest bubrega, dijabetes, srčana oboljenja i neurološka stanja, među osnovnim zdravstvenim stanjima koja rezultiraju većim rizikom od teških ishoda COVID-19. *Videti* CDC, *Osnovna medicinska stanja povezana sa visokim rizikom za teške oblike COVID-19: Informacije za pružaoce zdravstvenih usluga*, <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/hcp/clinical-care/underlyingconditions.html>.
- 14 U mirovnim misijama, o potraživanjima ispod određene novčane vrednosti odlučuju i lokalne jedinice za potraživanja koje na sličan način utvrđuju potraživanja kroz interni i diskrecioni proces. *Videti* Odgovornost prema trećim licima: Vremenska i finansijska ograničenja, G.A. Res. 52/247, (17. jul 1998).
- 15 UNMIK Reg. No. 2006/12 o osnivanju Savetodavne komisije za ljudska prava, U.N. Doc. UNMIK/REG/2006/12, 23. mart 2006, https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/02english/E2006regs/RE2006_12.pdf, pristup 15. oktobra 2021. *Videti takođe* Pierre Schmitt, Međunarodni mehanizmi za rešavanje sporova, u *Pristup pravdi i međunarodne organizacije: Slučaj individualnih žrtava kršenja ljudskih prava 207* (2017)
- 16 *Videti Deo III, infra*; N.M. protiv UNMIK-a, ¶¶ 90-94.
- 17 *Videti Deo IV, infra.*
- 18 Mehmeti i dr., Tužba treće strane za ličnu povredu ili smrt prema čl. VIII Konvencije o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija (2006) (u spisu).
- 19 *Videti* pismo koje je Patricia O'Brien, pravni savetnik UN, poslala Dianne Post (22. oktobar 2008) (u spisima) [u daljem tekstu Pismo O'Brien za Post (2008)]; Pismo koje je Peter Taksøe-Jensen, pomoćnik generalnog sekretara za pravne poslove poslao Dianne Post (27. avgust 2009); *Videti takođe* Pismo koje je Patricia O'Brien, pravni savetnik UN, poslala Dianne Post, advokatu, sa zahtevom za nadoknadu u ime Roma, Aškalija i Egipćana koji borave u kampovima za interno raseljena lica („IDP“) u Mitrovici, Kosovo (25. jul 2011.) (kojim se potraživanja odbacuju kao neprihvatljiva pet godina nakon podnošenja) [u daljem tekstu Odbijanje potraživanja trećih strana od strane UN-a].
- 20 *Videti* N.M. protiv UNMIK-a Odluka o dopuštenosti, ¶14, Savetodavna komisija za ljudska prava (mart 2010) [u daljem tekstu Odluka HRAP-a o dopuštenosti iz marta 2010.].
- 21 Odluka HRAP-a o dopuštenosti od marta 2010. godine, ¶ 36 (gde se navodi nalaz da „[Tačka 2.2 Administrativnog uputstva br. 2009/1] sadrži odredbu kojom se Komisija obavezuje da Proces potraživanja trećih strana prema UN-u smatra pristupačnim i dovoljnim sredstvom.“).
- 22 Administrativno uputstvo br. 2009/1, za sprovođenje Uredbe UNMIK-a br. 2006/12 o osnivanju Savetodavne komisije za ljudska prava, tačka 2.2, (17. oktobar 2009) („Svaka žalba koja je ili može postati predmet procesa ili postupka potraživanja trećih strana prema UN-u, na osnovu tačke 7 Uredbe UNMIK-a br. 2000/47 o statusu, privilegijama i imunitetima KFOR-a i UNMIK-a i njihovog osoblja na Kosovu od 18. avgusta 2000. godine, sa izmenama i dopunama, smatraće se nedopuštenom iz razloga što su proces i postupak potraživanja trećih strana prema UN-u na osnovu člana 7 Uredbe br. 2000/47 dostupna sredstva. . . .“); *id.* § 5 (izrada pravila kojim se HRAP-u zabranjuje da sasluša bilo kakve žalbe podnete posle 31. marta 2010) [u daljem tekstu Administrativno uputstvo br. 2009/1].
- 23 Odbijanje od strane UN-a potraživanja treće strane, *supra* napomena 19
- 24 Odluka HRAP-a o dopuštenosti od marta 2010, ¶ 37. (gde se navodi protivljenje SPGS-a da HRAP ponovo otvori slučaj); *id.*, ¶¶ 47-48 (utvrđuje da žalba „u potpunosti leži u okviru njegovog mandata“ i odlučuje da se nastavi sa ispitivanjem osnovanosti.).

- 25 *Videti* N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 349.
- 26 *Id.*
- 27 Generalni sekretar UN, *Napomene mandataru za generalnog sekretara Antonija Gutereša Generalnoj skupštini prilikom polaganja zakletve* (12. decembar 2016, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2016-12-12/secretary-general-designate-antónio-guterres-oath-office-speech..>).
- 28 *Videti* Izjava koja se može pripisati portparolu generalnog sekretara o preporukama Savetodavne komisije za ljudska prava o Kosovu, (26. maj 2017), <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2017-05-26/statement-attributable-spokesman-secretary-general-human-rights>.
- 29 *Id.*; *Videti* *takođe* Baskut Tuncak (Specijalni izvestilac za otrove i ljudska prava), *Ljudsko pravo na delotvoran pravni lek: Slučaj stanova kontaminiranih olovom na Kosovu*, ¶¶ 71-73, U.N. Doc. A/HRC/45/CRP.10 (4. septembar 2020.), https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session45/Documents/A_HRC_45_CRP_10_EN.docx [u daljem tekstu Tuncak, *Ljudsko pravo na delotvoran pravni lek*].
- 30 *Id.*, ¶ 72. Doprinos je dao Katar.
- 31 *Videti* Deo II, *infra*.
- 32 Savetodavna komisija za ljudska prava [HRAP], Godišnji izveštaj 2015/16, ¶ 121 (jun 2016) [u daljem tekstu Godišnji izveštaj HRAP-a].
- 33 Tuncak, *Ljudsko pravo na delotvoran pravni lek*, *supra* napomena 29, ¶ 2.
- 34 *Id.*, ¶ 74.
- 35 *Videti npr.* N.M. protiv UNMIK-a (2016); Tuncak, *Ljudsko pravo na efikasan pravni lek*, *supra* napomena 29; Human Rights Watch, *Otrovani olovom*, *supra* napomena 5.
- 36 *Videti* generalno, N.M. protiv UNMIK-a (2016).
- 37 Rez. SB 1244, ¶ 10, (10. jun 1999).
- 38 *Id.*, ¶ 9(d).
- 39 *Id.*, ¶ 9(c).
- 40 Uredba UNMIK-a br. 1999/1 o nadležnostima privremene uprave na Kosovu, tačka 1.1 (25. jul 1999); [u daljem tekstu Uredba UNMIK-a br. 1999/1]; *videti* *takođe* N.M. protiv UNMIK-a, ¶ 41 („U skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti br. 1244 (1999), UN-u su dodeljena puna zakonodavna i izvršna ovlašćenja za privremenu upravu Kosova.”).
- 41 Rez. SB 1244, *supra* napomena 37, ¶ 11(j).
- 42 *Id.*, ¶ 11(k); *videti* *takođe* N.M. v. UNMIK (2016), ¶ 220; Tuncak, *Ljudsko pravo na efikasan pravni lek*, *supra* napomena 29, ¶ 48.
- 43 Uredba UNMIK-a br. 1999/1, Tačka 2; Uredba UNMIK-a br. 1999/24 o važećem zakonu na Kosovu, čl. 1.3. (12. decembar 1999.), https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/02english/E1999regs/RE1999_24.htm. Ove uredbe su ostale na snazi u odnosu na UNMIK sve do proglašenja nezavisnosti Kosova 2008. HUMAN RIGHTS WATCH, *OTROVANI OLOVOM*, *supra* napomena 5, na 24.
- 44 Generalni sekretar UN, *Misija privremene administracije Ujedinjenih nacija na Kosovu*, ¶43, U.N. Doc. S/1999/779 (12. jul 1999); N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 41.
- 45 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 41; *Videti* *takođe* Generalni sekretar UN, *Misija privremene administracije Ujedinjenih nacija na Kosovu*, *supra* napomena 44, ¶¶ 43-44.
- 46 Rezolucijom 1244 UNHCR je zadužen za „sprovođenje“ jedne od ključnih funkcija UNMIK-a, odnosno omogućavanje bezbednog i nesmetanog povratka svih izbeglica i raseljenih lica u njihove domove. Rez. SB 1244, *supra* napomena 44, ¶11(k). Prema međunarodnom pravu, UNHCR ovim postaje agent UNMIK-a. *Videti* nacрте članova o odgovornosti međunarodnih organizacija, čl. 2(d) (gde se agent definiše kao subjekt zadužen za „obavljanje“ jedne od svojih funkcija); *Videti* *takođe* Tuncak, *supra* napomena 29, ¶48 (gde se napominje da „Vodeći principi o internom raseljenu jasno navode da nacionalne de facto ili de jure vlasti imaju primarnu odgovornost za zaštitu interno raseljenih lica u okviru svoje nadležnosti.”); App. br. 71412/01 *Agim Behrami i Bekir Behrami protiv Francuske*, i App. br. 78166/01 *Ruzhdi Samati protiv Francuske, Nemačke i Norveške*, odluka Velikog veća, ¶135, (2. maj 2007) (gde se napominje da se navodna kršenja ljudskih prava koje je počinio KFOR mogu pripisati Ujedinjenim nacijama, a ne državama koje šalju trupe, jer Savet bezbednosti UN, putem Rezolucije 1244, zadržava konačna ovlašćenja i kontrolu nad KFOR-om i samo predaje operativnu komandu NATO-u).
- 47 *Videti* N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶¶ 303-04, 306.
- 48 HUMAN RIGHTS WATCH, *OTROVANI OLOVOM*, *supra* napomena 5, na 4.
- 49 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶¶ 42-43.
- 50 *Id.* ¶ 43; Human Rights Watch, *OTROVANI OLOVOM*, *supra* napomena 5, na 14, 26.
- 51 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 43; HUMAN RIGHTS WATCH, *OTROVANI OLOVOM*, *supra* napomena 1, na 14, 26-27.
- 52 HUMAN RIGHTS WATCH, *OTROVANI OLOVOM*, *supra* napomena 5, na 27-28 (citirana email poruka koju je poslao Amit Singhal organizaciji Human Rights Watch, 28. april 2009.).
- 53 *Id.*, na 27. U decembru 2005. Norveške crkvena pomoć (Norwegian Church Aid) preuzela je svakodnevno upravljanje kao UNMIK-ova agencija za sprovođenje. *Id.* na 28. Prema međunarodnom pravu, UNMIK je još uvek bio zakonski odgovoran tokom tog perioda. *Videti* Maya Janmyr, *Nedozvoljeno ponašanje partnera za implementaciju pripisanu UNHCR-u, J. MEĐUNARODNE HUMANITARNE PRAVNE STUDIJE*, (2014), https://brill.com/view/journals/ihs/5/1-2/article-p42_3.xml?language=en.
- 54 HUMAN RIGHTS WATCH, *OTROVANI OLOVOM*, *supra* napomena 5, na 22 („Akademske studije tokom 1980-ih i 1990-ih pokazale su visoku koncentraciju olova u vodi, zemljištu i vazduhu Mitrovice, a raspravljalo se i o štetnom uticaju na zdravlje stanovnika regiona.”); N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶¶ 44, 68 (gde se napominje da je topionica bila poznati izvor kontaminacije olovom na osnovu naučnih studija koje se sprovode još od 1970-ih); Tuncak, *Ljudsko pravo na*

delotvoran pravni lek, supra napomena 29, ¶ 12 (“Još od 1970-ih godina poznato je da je područje oko objekta veoma kontaminirano. Izveštaji o trovanju olovom među RAE stanovnicima kampa i francuskim mirovnjacima u blizini počeli su da se pojavljuju skoro odmah 1999. godine. Vojnici mirovnih snaga su brzo premešteni 2000. godine, dalje od toksičnih deponija; međutim, preventivne mere za stanovnike nisu preduzete dugi niz godina, a u nekim slučajevima čak ni do 2013. godine. U međuvremenu, došlo je do razvoja bolesti sa nepopravljivim posledicama i invalidnosti među stanovnicima koji su neprestano bili izloženi toksičnom olovu, za koje se veruje da je doprinelo smrti nekoliko dece i odraslih.”).

- 55 Svetska zdravstvena organizacija[SZO], *Trovanje olovom*, (11. oktobar 2021), <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/lead-poisoning-and-health>; CDC, *Zdravstveni problemi izazvani olovom*, 18. jun 2018, <https://www.cdc.gov/niosh/topics/lead/health.html> (pristup 17. oktobra 2022).
- 56 CDC, *Prevenција trovanja olovom u detinjstvu*, (5. april 2021), <https://www.cdc.gov/nceh/lead/prevention/pregnant.htm> (pristup 17. oktobra 2022); SZO, supra napomena 55; CDC, *Posledice po zdravlje usled izloženosti olovu*, (7. januar 2020), <https://www.cdc.gov/nceh/lead/prevention/health-effects.htm> (pristup 17. oktobra 2022).
- 57 UNICEF i PURE EARTH, *TOKSIČNA ISTINA: IZLOŽENOST DECE ZAGAĐENJU PODRIVA GENERACIJU BUDUĆIH POTENCIJALA 6 (2020)*, <https://www.unicef.org/media/73246/file/The-toxic-truth-children's-exposure-to-lead-pollution-2020.pdf>, (pristup 18. oktobra 2022.); CDC, *Zdravstveni efekti trovanja olovom*, supra napomena 56.
- 58 UNICEF, supra napomena 57; SZO, supra napomena 55.
- 59 *Id.*
- 60 Pashko R. Camaj, *Dugoročne posledice izloženosti olovu iz životne sredine na Kosovu: Efekti pre i postnatalne izloženosti olovu u ranoj odrasloj dobi*, *Univerzitet Columbia*, 4, 2013; *Jacqueline Bhabha et al, Posleratno Kosovo i njegove politike prema zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana*, Francois-Xavier Bagnoud Centar za zdravlje i ljudska prava, 10 (jul 2014), <https://cdn1.sph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/2464/2020/01/FXB-Kosovo-Report-July-2014.pdf>.
- 61 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 133 („U vezi sa ovim slučajem, podnosioci žalbe tvrde da ekološka situacija na koju se žale nije bila rezultat iznenadnog i neočekivanog preokreta, naprotiv; bila je to dugotrajna i dobro poznata situacija. S obzirom na poznate opasnosti vezane za izloženost olovu i sve veći broj dokaza o kontaminaciji olovom u kampovima, organi UNMIK-a su znali ili su morali da znaju za ozbiljnu opasnost po živote IDP. Ipak, nisu preduzeli nijedan pozitivan korak kako bi popravili stanje ili uklonili IDP sa kontaminiranog zemljišta. Osim toga, UNMIK ih nije obavestio ni o rizicima sa kojima se suočavaju živeći u tako toksičnom okruženju.”).
- 62 *Id.* ¶ 151.
- 63 *Id.* ¶ 45.
- 64 *Videti UN News, Kosovo: UN zaklanja od pogleda kamp za raseljena lica kontaminiran olovom* (8. oktobar 2010), <https://news.un.org/en/story/2010/10/355312-kosovo-un-shutters-lead-contaminated-camp-displaced-persons>.
- 65 HUMAN RIGHTS WATCH, *OTROVANI OLOVOM*, supra napomena 6 na 4 („Uslovi za život u kampovima su od početka bili veoma teški. IDP su živeli u malim stračarama od drveta, u drvenim barakama, ili u metalnim kontejnerima. Nisu imali pristup tekućoj vodi, samo nekoliko sati struje dnevno, ishrana je bila loša i nisu imali mogućnosti da održavaju adekvatnu ličnu higijenu. Pored toga, blizina kampova Trepči, a posebno gomilama šljake od olovnog zemljišta, izložili su ih zagađenju olovom iz vazduha, vode i zemlje (naročito kada je duvao vetar iz pravca gomila šljake, ili kada su se deca igrala u tom prostoru i unosila kontaminiranu prljavštinu u svoje kuće).“).
- 66 *Videti id.*; N.M. protiv UNMIK-a, ¶ 45.
- 67 Mary Jean Brown i dr., *Trovanje olovom među interno raseljenom decom Roma, Aškalija i Egipćana u pokrajini Kosovo pod upravom Ujedinjenih nacija*, 20 Eur. J. Pub. Health 288, 289 (2010) („Sve stambene jedinice u kampovima Česmin Lug, Žitković i Kablar imale su zemljane podove koji su bili kontaminirani jalovinom iz obližnjeg rudnika“).
- 68 *Tuncak Ljudsko pravo na delotvoran pravni lek*, supra napomena 29, ¶ 14 (gde se napominje da slaba ishrana sa nedostatkom gvožđa ili kalcijuma olakšava apsorpciju olova, naročito kod dece); N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 205 (gde se ističe da je “istraživanje . . . u skladu sa naznakom da su štetni efekti olova pogoršani zbog slabe higijene i ishrane.”); HUMAN RIGHTS WATCH, *OTROVANI OLOVOM*, supra napomena 5, na 20, 43.
- 69 HUMAN RIGHTS WATCH, *OTROVANI OLOVOM*, supra napomena 5, na 42 („Prema lokalnom srpskom lekaru sa kojim je razgovarao Human Rights Watch, . . . [romska deca koja žive u ovim kampovima] pate od sveukupnog slabljenja imunološkog sistema zbog teških životnih uslova.”).
- 70 *Videti N.M. protiv UNMIK-a (2016)*, ¶ 115.
- 71 BROWN & BROOKS, supra napomena 9, na 3 („Samo kod nekolicine dece u kampovima, ako ih uopšte ima, nivo olova u krvi se održava na <10µg/dL tokom celog detinjstva. Ova deca će se tokom celog život suočavati sa ogromnim rizikom od smetnji u razvoju i ponašanju i drugih štetnih zdravstvenih stanja.”).
- 72 *Videti Tuncak, The Human Right to an Effective Remedy*, supra napomena 29, ¶ 26.
- 73 *Id.* ¶ 12; N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶¶ 203-04. Društvo za ugrožene narode i Grupa za hitnu medicinsku pomoć Kosova dokumentovali su ukupno 85 smrtnih slučajeva u kampovima od 1999. do 2010. godine, od kojih su 11 bila deca mlađa od 8 godina. Tačan uzrok smrti u većini slučajeva nije nezavisno utvrđen. Društvo za ugrožene narode supra napomena 13.
- 74 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 67.
- 75 Saopštenje za javnost UNMIK-a, UNMIK preuzima odgovornost za operacije u Topionici Zvečan, UN Doc. UNMIK/PR/312, (14. avgust 2000.), https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/312-unmik_assumes_responsibility_for_operations_at_zvecan_smelter.doc. [u daljem tekstu saopštenje za javnost UNMIK-a].
- 76 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶¶ 46-47; *Tuncak, Ljudsko pravo na delotvoran pravni lek*, supra napomena 29, ¶ 12; Saopštenje za javnost UNMIK-a, supra napomena 75.

- 77 Saopštenje za javnost UNMIK-a, *supra* napomena 75.
- 78 *Videti* Human Rights Watch, *Otrovani olovom*, *supra* napomena 5, na 23; N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶¶ 48-49.
- 79 Human Rights Watch, *Otrovani olovom*, *supra* napomena 5, na 23.
- 80 *Id.*, na 23; N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶¶ 48, 72.
- 81 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶¶ 129, 219.
- 82 *Id.* ¶ 48; Tuncak, *Ljudsko pravo na delotvoran pravni lek*, *supra* napomena 1, ¶ 21.
- 83 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶¶ 48-49; Tuncak, *Ljudsko pravo na delotvoran pravni lek*, *supra* napomena 1, ¶ 21.
- 84 *Videti* N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 49; Tuncak, *Ljudsko pravo na delotvoran pravni lek*, *supra* napomena 1, ¶ 21 (gde se citira Human Rights Watch, *Otrovani olovom*).
- 85 Human Rights Watch, *Otrovani olovom*, *supra* napomena 5, na 5.
- 86 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 50; Human Rights Watch, *Otrovani olovom*, *supra* napomena 5, na 28.
- 87 Bernard Rorke, *Trovanje olovom na Kosovu: Tragični vremenski okvir otrovnog nemara*, Evropski centar za prava Roma (ERRC), 9. septembar 2016., <http://www.errc.org/news/kosovo-lead-poisoning-a-tragic-timeline-of-poisoned-neglect>, pristup 10. mart 2020; *Videti* takođe N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 50; Human Rights Watch, *Otrovani olovom*, *supra* napomena 5, na 28.
- 88 N.M. protiv UNMIK-a, (2016), ¶ 50.
- 89 Human Rights Watch, *Otrovani olovom*, *supra* napomena 5, na 28.
- 90 Rorke, *supra* napomena 87.
- 91 Human Rights Watch, *Otrovani olovom*, *supra* napomena 5, na 57.
- 92 Saopštenje za javnost, Predstavnik generalnog sekretara poziva na fleksibilna rešenja za interno raseljenje u Srbiji i Crnoj Gori, Saopštenje UN za javnost HR/4861 (24. jun 2005), <https://www.un.org/press/en/2005/hr4861.doc.htm>.
- 93 *Id.*
- 94 Human Rights Watch, *Otrovani olovom*, *supra* napomena 5, na 6.
- 95 *Id.* na 45.
- 96 *Id.* na 6.; N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 55-56.
- 97 Human Rights Watch, *Otrovani olovom*, *supra* napomena 5, na 6.
- 98 *Id.*; N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 56.
- 99 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 57.
- 100 Human Rights Watch, *Otrovani olovom*, *supra* napomena 5, na 6.; N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 57.
- 101 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 219.
- 102 *Id.* ¶ 80.
- 103 *Id.* ¶ 181.
- 104 *Id.*
- 105 Human Rights Watch, *Otrovani olovom*, *supra* napomena 5, na 36; Tuncak, *Ljudsko pravo na efikasan pravni lek*, *supra* napomena 29, ¶ 24.
- 106 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 219.
- 107 *Id.* ¶ 217.
- 108 *Id.* ¶¶ 71-77.
- 109 *Id.* ¶ 77.
- 110 *Videti* HUMAN RIGHTS WATCH, *OTROVANI OLOVOM*, *supra* napomena 5, na 21; SZO, Smernice SZO za kliničko upravljanje izloženošću olovu (2021),
- 111 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 218.
- 112 *Id.* ¶ 60
- 113 *Videti* Human Rights Watch, *Otrovani olovom*, *supra* napomena 6, na 6 na 22.
- 114 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 218.
- 115 *Videti id.* (“...UNMIK ne samo da nije preduzeo proaktivne mere da obezbedi pružanje medicinske pomoći podnosiocima pritužbi, već je time što nije premestio podnosiocima pritužbi iz kontaminiranih kampova, de facto onemogućio njihov pristup kontinuiranoj helacionoj terapiji koju nudi SZO”).
- 116 *Id.*
- 117 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 59-60.
- 118 *Videti* generalno Društvo za ugrožene narode, *Otrovno utočište* (mart 2018.), dostupno na https://www.gfbv.de/fileadmin/redaktion/Reporte_Memoranden/2018/Kosovo_Poisonous-Refuge_Report_STP.pdf; UN moraju hitno da obezbede obeštećenje za manjine smeštene u toksične kosovske kampove, kaže ekspert UN za prava, Kancelarija visokog komesara UN za ljudska prava [OHCHR] (13. mart 2019.), <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24319&LangID=E>; Human Rights Watch, *UN: Obešteti žrtve trovanja olovom na Kosovu* (7. septembar 2017.), <https://www.hrw.org/news/2017/09/07/un-compensate-kosovo-lead-poisoning-victims>.
- 119 *Videti* STP, *Otrovno utočište*, *supra* napomena 118, na 37-38.
- 120 *Id.* na 18-24.
- 121 *Id.* na 17-19, 23.
- 122 *Videti* Human Rights Watch, *Otrovani olovom*, *supra* napomena 5, na 20.
- 123 Human Rights Watch, *Obešteti žrtve trovanja olovom na Kosovu*, *supra* napomena 118.
- 124 *Id.*
- 125 *Id.*
- 126 *Id.*
- 127 *Id.*

- 128 OHCHR, *supra* napomena 118.
- 129 Intervju OPRE Roma Kosovo sa licem Briton C., u Mitrovici, Kosovo (19. oktobar 2022), u spisima autora.
- 130 *Id.*
- 131 *Id.*
- 132 Uobičajena nepovoljna zdravstvena stanja kod trovanja olovom, kao što su hronična bolest bubrega, dijabetes, srčana oboljenja i neurološka stanja, su prateće bolesti koje rezultiraju većim rizikom od teških ishoda COVID-19. *Videti* CDC, *supra* napomena 13. Trovanje olovom takođe često uzrokuje slabljenje imunog sistema, što žrtve čini ranjivim na COVID-19.
- 133 Human Rights Watch, *Obeštetiti žrtve trovanja olovom na Kosovu, supra* napomena 118.
- 134 Intervju OPRE Roma Kosovo sa licem Briton C., *supra* napomena 129.
- 135 *Id.*
- 136 Human Rights Watch, *Obeštetiti žrtve trovanja olovom na Kosovu, supra* napomena 118.
- 137 Napredujemo zajedno, *Izveštaj o stanju žrtava otrovanih olovom u Mitrovici/Kosovo*, 6-7 (2018) (u spisima).
- 138 Human Rights Watch, *Obeštetiti žrtve trovanja olovom na Kosovu, supra* napomena 118.
- 139 *Id.*
- 140 Intervju OPRE Roma Kosovo sa licem Briton C., *supra* napomena 129.
- 141 Intervju OPRE Roma Kosovo sa Habibom H., u Mitrovici, Kosovo (19. oktobar 2022) (u spisima autora).
- 142 Rez. SB 1244, *supra* napomena 37 ¶ 11(j).
- 143 *Id.* ¶ 11(k).
- 144 Generalni sekretar UN, *Misija privremene administracije Ujedinjenih nacija na Kosovu, supra* napomena 44 ¶42.
- 145 Uredba UNMIK-a br. 1999/24 o primenjivom pravu na Kosovu, tačka 1.3 (12. decembar 1999), dostupna na https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/02english/E1999regs/RE1999_24.htm (gde se navodi da će se službenici UNMIK-a pridržavati, između ostalog, Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Evropske konvencije o ljudskim pravima, Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i Konvencija o pravima deteta).
- 146 Komitet za ljudska prava, Srbija, *Zaključna zapažanja o Kosovu*, ¶4 CCPR/C/UNK/CO/1 (14. avgusta 2006), dostupno na <http://hrlibrary.umn.edu/hrcommittee/Serbia2006.html>.
- 147 *Id.*
- 148 *N.M. protiv UNMIK-a* (2016), ¶ 221.
- 149 *Videti* Rosa Freedman, *Imunitet ili nekažnjivost UN-a? Izazov zasnovan na ljudskim pravima*, 25 Eur. J. Int'l Law 239, 241, 250-51 (2014); DINAH SHELTON, PRAVNI LEKOVI ZA LJUDSKA PRAVA U MEĐUNARODNOM PRAVU 18-19 (2. IZDANJE 2005).
- 150 MEĐUNARODNA KOMISIJA PRAVNIKA, PRAVO NA PRAVNI LEK I REPARACIJU ZA TEŠKA KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA: VODIČ ZA PRAKTIČARE BR. 2 65 (2018)
- 151 SHELTON, *supra* napomena 149; Tuncak, *Ljudsko pravo na efikasan pravni lek, supra* napomena 29, ¶ 4 („Svaki nosilac prava može da pokrene postupak za odgovarajuću nadoknadu pred nadležnim sudom ili drugim pravosudnim organom u skladu sa pravilima i postupcima predviđenim zakonom.”).
- 152 Rezolucija Generalne skupštine UN 60/147, *Osnovni principi i smernice o pravu na pravni lek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava*, U.N. Doc. A/RES/60/147, ¶ 11, 21 (mart 2006) [u daljem tekstu Osnovni principi UN].
- 153 *Videti id.*, ¶¶19-23; Tuncak, *Ljudsko pravo na efikasan pravni lek, supra* napomena 29, ¶¶ 6-7.
- 154 *Videti* Uredbu UNMIK-a br. 2000/47 o statusu, privilegijama i imunitetu KFOR-a i UNMIK-a i njihovog osoblja na Kosovu, Tačka 3.1 UNMIK/REG/2000/47 (18. avgust 2000.) [u daljem tekstu Uredba UNMIK-a BR. 2000/47].
- 155 Nicolas Lemay-Hébert, *Izgradnja države spolja prema unutra: UNMIK i njegov paradoks*, 20 Časopis za javne i međunarodne poslove 65, 67 (2009) gde se citira Julie Mertus, *Uticaj intervencije na lokalnu kulturu ljudskih prava: studija slučaja na Kosovu*, 1 Globalni pregled etnopolitike 21, 28 (2003); takođe *videti* Alexandros Yannis, UN kao Vlada na Kosovu, 10 Globalno upravljanje 67, 69-70 (2004).
- 156 *Videti* generalno Human Rights Watch, *Bolje ikad nego nikad: Jačanje odgovornosti međunarodnih institucija na Kosovu* (2007) [dalje u tekstu HRW, *Bolje ikad nego nikad*].
- 157 Uredba UNMIK-a br. 1999/1, Tačka 1.
- 158 Aleksandar Momirov, *Lokalni uticaj „odgovornosti UN-a“ prema međunarodnom pravu: Uspon i pad Savetodavne komisije za ljudska prava UNMIK-a, Međunarodne mirovne operacije* 3, 3-4 (2012), dostupno na <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13533312.2012.642139?needAccess=true> (gde se navodi izveštaj Brahimiya).
- 159 *Videti* generalno Human Rights Watch, *Bolje ikad nego nikad, supra* napomena 154; Sažetak sastanka o međunarodnom pravu, *Savetodavna komisija za ljudska prava Kosova*, 3 (26. januar 2012), <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/International%20Law/260112summary.pdf>; Nicolas Lemay-Hébert, *supra* napomena 154 na 67.
- 160 Konvencija o privilegijama i imunitetu Ujedinjenih nacija, čl. 2, § 2 (31. februar 1946) [u daljem tekstu CPIUN]; takođe *videti* UNMIK Reg. br. 2000/47 (kojom se imunitet CPIUN primenjuje na UNMIK).
- 161 *Videti* Kristen Boon, *Ujedinjene nacije kao dobri Samaritanin: imunitet i odgovornost*, 16 Čikaški časopis međunarodnog prava 341, 344 (2016).
- 162 *Videti id.* na 351-52.
- 163 CPIUN, čl. 8, § 29.
- 164 *Videti* August Reinisch, *Uvod u Opštu konvenciju, Konvencije o privilegijama i imunitetu Ujedinjenih nacija i njihovih specijalizovanih agencija: Komentar* (OUP, August Reinisch, izd. 2016).

- 165 Videti Generalni sekretar UN, *Postupci na snazi za primenu člana 8, tačka 29, Konvencije o privilegijama i imunitetu Ujedinjenih nacija, usvojene od strane Generalne skupština 13. februara 1946.*, UN Doc. A/C.5/49/65 (24. april 1995.) [u daljem tekstu Implementacija tačke 29]; videti Transnational Development Clinic, Yale Law School i dr., *Očuvanje mira bez odgovornosti: Odgovornost Ujedinjenih nacija za epidemiju kolere na Haitiju*, str. 31 (2013) [u daljem tekstu Yale: *Očuvanje mira bez odgovornosti*]; videti Bruce Rashkow, *Pravni lekovi za štete koje su naneli mirovnjaci UN*, 108 Američki časopis međunarodnog prava bez poveza 10 (2014).
- 166 UNMIK Reg. No. 2000/47, Tačka 7.
- 167 Videti npr. Pismo Pedra Medrana Rohasa specijalnim izvestiocima u vezi sa kolerom na Haitiju, ¶¶ 88-89 (25. novembar 2014.) <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadFile?gld=32377> (poslednja pristup 12. januara 2022); Primena tačke 29, *supra* napomena 165, ¶ 23; Martina Buscemi, *Nemogućnost sudskog rešavanja zahtevima trećih strana pred internim mehanizmima za sporove UN. „Politizacija“ (finansijski) opterećujućih nekih pitanja*, 20 QUESTIONS OF INT'L L. 23, 29 (2020).
- 168 Buscemi, *supra* napomena 167, na 31.
- 169 Memorandum koji je Kancelarije za pravne poslove poslala kontroloru o plaćanju za namirenje potraživanja, Pravni godišnjak Ujedinjenih nacija, UN Doc. ST/LEG/SER.C/39, na 383 (23. februar 2001).
- 170 Izveštaj generalnog sekretara, *Model Sporazuma o statusu snaga za mirovne operacije*, U.N. Doc. A/45/594, ¶51 (9. oktobar 1990.); KLINIKA ZA TRANSNACIONALNI RAZVOJ, *supra* napomena 165, na 27 (gde se napominje da UN „nikada nisu ispunile obavezu... uprkos tome što su sklopile 32 takva sporazuma od 1990.“); Bruce Rashkow, Imunitet Ujedinjenih nacija: prakse i izazovi, 10 Int'l Org. L. Rev. 34 (2013) („u istoriji mirovnih operacija Ujedinjenih nacija nijedna takva komisija nikada nije osnovana.“)
- 171 Videti Beatrice Lindstrom, *Kada imunitet postane nekažnjivost: Preispitivanje odgovornosti za štetu UN*, 24 J. INT'L PEACEKEEPING 164, 184-186 (2021); Buscemi, *supra* napomena 167; CARLA FERSTMAN, MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE I BORBA ZA ODGOVORNOST. PRAVNI LEKOVI I NEDOSTACI REPARACIJA 105-107 (OUP 2017).
- 172 Izveštaj generalnog sekretara, *Administrativni i budžetski aspekti finansiranja mirovnih operacija Ujedinjenih nacija: Finansiranje mirovnih operacija Ujedinjenih nacija*, U.N. Doc. A/51/389, ¶ 20 (20. septembar 1996.).
- 173 Videti npr. *id.*; FERSTMAN, *supra* napomena 171, na 105 („revizijski odbori se sastoje isključivo od osoblja UN, tako da ne ispunjavaju osnovne uslove za nezavisnost i nepristrasnost“); Kristen Schmalenbach, I sudija i porota, 11:2 Int'l Org. L. Rev. 247 (2014) (gdes se UN pozivju da „napuste ovaj pristup „biti i sudija i porota“ tako što će buduće sporove o pravnoj prirodi tužbe predati na odlučivanje treće strane.“)
- 174 Videti Kancelarija UN za pravne poslove, Opšte pravno odeljenje, https://legal.un.org/ola/div_gld.aspx?section=gld (gde se utvrđuje da je zaštita pravnih interesa UN ključni cilj, dok se rešavanje potraživnj takođe utvrđuje kao ključna funkcija) (pristup 18. oktobar 2022).
- 175 Frédéric Mégret, *La responsabilite des Nations Unies aux temps du cholera*, 47(1) BELGIAN REV. INT'L L. 161 (2013).
- 176 Videti pismo Philipa Alstona, specijalnog izviocioca za ekstremno siromaštvo, poslato zameniku generalnog sekretara Janu Eliassonu, str. 4-5 (5. oktobar 2016), dostupno na https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3125084 (poslednja poseta 13. januara 2022).
- 177 Videti Evropska komisija za demokratiju kroz zakon (Venecijanska komisija), *Mišljenje o ljudskim pravima na Kosovu: Moguće uspostavljanje mehanizama za reviziju*, Mišljenje Saveta Evrope br. 280/2004 ¶ 61 (11. oktobar 2004.) [u daljem tekstu Venecijanska komisija] (gde se napominje da se UNMIK oslanjao na interne kancelarije za potraživanja kod odlučivanja o tužbama za povrede, što nije pružalo „nikakva mogućnost pojedincima da budu saslušani ili zastupani od strane pravnog savetnika tokom njihovih postupaka i sve odluke [je] donela komisija sastavljena od pripadnika UNMIK-a.“); videti HRW, *Bolje ikad nego nikad*, na 18 (gde se utvrđuje da je osnovana komisija za potraživanja nepoznata javnosti, a svoj delokrug je ograničila na ugovorne sporove gde je učestvovao UNMIK).
- 178 Videti Human Rights Watch, *Bolje ikad nego nikad*, *supra* napomena 156, at 2.
- 179 Venecijanska komisija, *supra* napomena 177, ¶ 60.
- 180 Uredba UNMIK-a br. 2006/12 (gde se napominje da je HRAP imao zadatak da ispita “navodna kršenja ljudskih prava od strane UNMIK-a”).
- 181 Uredba UNMIK-a br. 2006/12 (gde se napominje da je HRAP imao zadatak da ispita “navodna kršenja ljudskih prava od strane UNMIK-a”).
- 182 Pravilnik o radu HRAP-a, dostupan na https://media.unmikonline.org/hrap/Documents%20HRAP/Regulations%20Eng/Rules_of_procedure.pdf [u daljem tekstu Pravilnik o radu HRAP-a].
- 183 Mehmeti i dr., Tužba (2006). Dodatna žalba za još 21 podnosioca tužbe u Leposaviću podneta je 3. marta 2006. Videti Dianne Post, Hronologija pravnog postupka (4. decembar 2009) (u spisima).
- 184 Mehmeti i dr., Tužba (2006). Videti takođe Post, *supra* napomena 183. Olakšica koja se zahtevala bila je maksimalno dozvoljena prema Rezoluciji Generalne skupštine UN A/RES/52/247, gde se navode parametri u vezi sa odgovornošću prema trećim licima i naknadom u sporovima privatnopravnog karaktera.
- 185 Pismo Martina Deja poslato Peteru Taksoe-Jensenu, pomoćniku generalnog sekretara za pravne poslove (9. oktobar 2009.) (u spisima) [u daljem tekstu žalba Leigh Day].
- 186 Videti npr. pismo koje je O'Brien poslala Post (22. oktobar 2008), *supra* napomena 19; Pismo Petera Taksoe-Jensena, (27. avgust 2009) *supra* napomena 19; Geoffrey Robertson QC i dr., Pravno mišljenje o zahtevima za nadoknadu u ime Roma, Aškalija i Egipćana koji su boravili u kampovima za interno raseljena lica u Mitrovici, Kosovo (14. novembar 2011) (gde se citiraju prepiske od 30. oktobra 2009; 7. decembra 2009; 4. oktobra 2010).
- 187 Pismo koje je O'Brien poslala Post (22. oktobar 2008), *supra* napomena 19; Pismo Petera Taksoe-Jensena, (27. avgust 2009) *supra* napomena 19.
- 188 *Id.*
- 189 Pismo koje je Lamberto Zannier, specijalni predstavnik generalnog sekretara poslao Martinu Dayu (30. oktobar 2009).

- 190 *Videti generalno*, N.M. protiv UNMIK-a, Savetodavna komisija za ljudska prava, Odluka o dopuštenosti, predmet br. 26/08, ¶ 2 (5. jun 2009.) [u daljem tekstu Odluka o dopuštenosti HRAP-a od juna 2009.]. Polovina podnosilaca žalbi bila su deca; 75 podnosilaca žalbi su bile žene i devojke; 13 žena su rodile bebe u kampovima i podnele žalbe u ime svoje dece.
- 191 *N.M. protiv UNMIK-a* ¶¶99, 107. *Videti* ¶¶132-149 za rezime navodnih kršenja ljudskih prava konkretnim sporazumom.
- 192 *Id.* ¶127.
- 193 *Id.* ¶141.
- 194 *Id.*
- 195 *Videti* Odluku HRAP-a o dopuštenosti od juna 2009. godine, ¶ 43. Uredba br. 2006/12 o osnivanju Savetodavne komisije za ljudska prava, tačka 3.1 predviđa da Komisija može da se bavi nekim pitanjem tek kada su iscrpljena sva druga sredstva razmatranja navodnih kršenja. UNMIK Reg. br. 2006/12, §3.1.
- 196 *Id.* ¶ 44-45.
- 197 *Id.* ¶ 44
- 198 *Videti* Odluku o dopuštenosti HRAP-a od juna 2009. godine, ¶¶ 46, 79. Komisija je proglasila nekoliko pojedinačnih podnosilaca žalbi neprihvatljivim na osnovu nadležnosti. *Id.* na str. 15-16.
- 199 Administrativno uputstvo br. 2009/1, Tačke 2.1-2.3 („Svaka žalba koja je ili može postati predmet procesa ili postupka potraživanja trećih strana prema UN-u, na osnovu tačke 7 Uredbe UNMIK-a br. 2000/47 o statusu, privilegijama i imunitetu KFOR-a i UNMIK-a i njihovog osoblja na Kosovu od 18. avgusta 2000. godine, sa izmenama i dopunama, smatraće se nedopuštenom iz razloga što su proces i postupak potraživanja trećih strana prema UN-u na osnovu člana 7 Uredbe br. 2000/47 dostupna sredstva u skladu sa tačkom 3.1 Uredbe br. 2006/12”).
- 200 *Videti* Uredbu UNMIK-a br. 2006/12, tačka 3.1 (gde se izjavljuje da se HRAP može baviti nekim pitanjem samo ako utvrdi da su svi drugi dostupni načini razmatranja navodnih kršenja iscrpljeni, odnosno ukoliko je predmet odbačen putem procesa potraživanja trećih strana). Alternativno, pošto se kroz proces potraživanja trećih strana od UN-a razmatraju zahtevi privatnopravne prirode, HRAP-u je takođe zabranjeno da sasluša zahteve koji bi razumno mogli biti privatnopravni zahtevi. Jedino bi mogao da sasluša kršenja ljudskih prava koja se ne tiču deliktne ili ugovore zahteve.
- 201 Administrativno uputstvo br. 2009/1, §5.
- 202 Odluka HRAP-a o dopuštenosti od marta 2010 (gde se utvrđuje da „odredba ima dejstvo kojim se Komisija obavezuje da Proces potraživanja trećih strana prema UN-u smatra pristupačnim i dovoljnim sredstvom.“).
- 203 *Id.* ¶ 46.
- 204 *Id.* ¶47.
- 205 Odbijanje od strane UN-a potraživanja trećih strana, *supra* napomena 19; *Videti takođe* Odluka HRAP-a o dopuštenosti od marta 2010, ¶ 21 (uz napomenu da je identično otpuštanje poslato Leigh Day-u).
- 206 Odbijanje od strane UN-a potraživanja trećih strana, *supra* napomena 19.
- 207 Pismo koje je O'Brien poslala Post (22. oktobar 2008), *supra* napomena 19; Pismo Petera Taksøe-Jensena, (27. avgust 2009) *supra* napomena 19.
- 208 Robertson, *supra* napomena 186.
- 209 Odluka HRAP-a o dopuštenosti od marta 2010, ¶31 (citirajući komentar SPGS-a od 4. juna 2012. gde se ukazuje da UN nisu odgovorile na pravno mišljenje Leigh Day-a od 16. novembra 2011.).
- 210 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 24-25.
- 211 *Id.* ¶¶ 25-30.
- 212 *Id.* ¶ 25-31.
- 213 *Videti id.* ¶¶ 1, 193-309. Za potpunu listu kršenja prava utvrđenih prema različitim međunarodnim ugovorima, pogledajte *id.* ¶349):
- 214 *Id.* ¶347.
- 215 *Id.* ¶ 349.
- 216 *Id.* ¶¶ 296-309
- 217 *Id.* ¶¶ 298-299
- 218 *Id.* ¶ 302.
- 219 *Id.* ¶ 349. Pored toga, HRAP preporučuje da UNMIK treba da pozove tela UN i relevantne organe na Kosovu da zaštite i promovišu ljudska prava Roma, Aškalija i Egipćana, posebno žena i dece, obezbeđujući im proaktivnu ulogu; i preduzima sve odgovarajuće korake prema telima UN-a kojima se obezbeđuje efikasna distribucija informacija koje su relevantne za zdravlje i dobrobit naroda pod njihovom vlašću i kontrolom.
- 220 Generalni sekretar, *Napomene Generalnoj skupštini*, *supra* napomena 27.
- 221 Tuncak, *Ljudsko pravo na efikasan pravni lek*, *supra* napomena 29, ¶73.
- 222 *Videti* Uredba UNMIK-a br. 2006/12, 17.3.
- 223 Zahir Tanin, specijalni predstavnik generalnog sekretara, *Odluka SPGS-a u žalbi N.M. i drugi (br. 26/08)*, dostupno na <https://media.unmikonline.org/hrap/Eng/Cases%20Eng/SRSGs%20Decision%2026-08.pdf>.
- 224 *Id.*
- 225 *Id.*
- 226 *Videti* diskusiju u Odeljku III iznad.
- 227 Završni izveštaj HRAP-a *supra* napomena 32, ¶119 („U svakoj dosadašnjoj žalbi u kojoj je Komisija utvrdila kršenje, Komisija preporučuje da UNMIK preduzme hitne i delotvorne mere za sprovođenje njenih preporuka i da obavesti podnosioca žalbe i Komisiju o daljem razvoju događaja u slučaju. Međutim, Komisija sa razočaranjem izveštava da UNMIK nije poštovao skoro nijednu od preporuka Komisije.” *Id.*).

- 228 *Id.* ¶121.
- 229 *Id.*
- 230 Tuncak, *Ljudsko pravo na efikasan pravni lek, supra* napomena 29 ¶ 75; *Videti takođe* App. br. 71412/01 Behrami protiv Francuske, odluka Velikog veća, ¶ 135 (2. maj 2007) (gde se napominje da se navodna kršenja ljudskih prava koje je počinio KFOR mogu pripisati UN, pošto Savet bezbednosti, kroz Rezoluciju 1244, zadržava konačnu nadležnost i kontrolu nad KFOR-om i samo delegira operativnu komandu NATO-u). Kao lider UN, generalni sekretar igra važnu ulogu u obezbeđivanju usklađenosti sa vrednostima sadržanim u Povelji UN, uključujući promociju ljudskih prava.
- 231 Rick Gladstone, *Romi oboleli u kampovima UN i dalje čekaju na obeštećenje*, N.Y. Times (18. april 2017.), <https://www.nytimes.com/2017/04/18/world/europe/roma-gypsies-lead-poisoning-un.html>.
- 232 *Id.*
- 233 Colum Lynch, *Šef UN-a suočen sa internim kritikama zbog ljudskih prava*, Spoljna politika (4. februar 2020.), <https://foreignpolicy.com/2020/02/04/un-chief-antonio-guterres-internal-criticism-human-rights/>. New York Times je navodno pregledao nacrt izvinjenja, ali je Serpa Soares negirao njegovo postojanje.
- 234 Louis Charbonneau, *UN protiv pravde za žrtve trovanja olovom na Kosovu*, Human Rights Watch (19. april 2017.) <https://www.hrw.org/news/2017/04/19/un-balks-justice-kosovo-lead-poisoning-victims#>; Gladstone, *supra* napomena 229
- 235 Izjava koja se može pripisati portparolu generalnog sekretara o preporukama Savetodavne komisije za ljudska prava o Kosovu, UN (26. maj 2017.) <https://peacekeeping.un.org/en/statement-attributable-to-spokesman-secretary-general-human-rights-advisory-panels-recommendations>.
- 236 *Videti* Lynch, *supra* napomena 231. Kada je pokrenuta zakonska odgovornost UN, Generalna skupština UN je dužna da plati te obaveze. *Videti* Memorandum kancelarije za pravne poslove, *Pravni godišnjak Ujedinjenih nacija*, UN Doc. St/leg/ser.C/39, str. 383, 23. februar 2001; *Efektii dodeljivanja kompenzacije od strane Administrativnog tribunala Ujedinjenih nacija, Savetodavno mišljenje, I.C.J. Izveštaji 1954, str. 47; Određeni troškovi Ujedinjenih nacija, Savetodavno mišljenje, I.C.J. Izveštaji 1962, str. 151.*
- 237 Izjava koja se može pripisati portparolu, *supra* napomena 233.
- 238 *Id.*
- 239 *Id.*
- 240 Tuncak, *Ljudsko pravo na efikasan pravni lek, supra* napomena 29, ¶55.
- 241 Pismo koje je poslao Jean-Pierre Lacroix, generalni podsekretar za mirovne operacije, Baskutu Tuncaku, specijalnom izvestiocu za toksični otpad (24. decembar 2018), https://www.ohchr.org/Documents/Issues/ToxicWaste/Communications/OL_OTH_24.12.2018_69.2018_Response.pdf.
- 242 Tuncak, *Ljudsko pravo na efikasan pravni lek, supra* napomena 29, ¶ 72. Doprinos se pripisuje Kataru.
- 243 Pismo koje je poslao Jean-Pierre Lacroix, generalni podsekretar za mirovne operacije, Baskutu Tuncaku, specijalnom izvestiocu za toksični otpad (4. oktobar 2019.), <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/ToxicWaste/ResponseKosovo5Oct2018.pdf>
- 244 Pismo koje je poslao Jean-Pierre Lacroix (24. decembar 2018), *supra* napomena 241
- 245 Tuncak, *Ljudsko pravo na efikasan pravni lek, supra* napomena 29, ¶73.
- 246 *Id.* ¶72.
- 247 Evropski parlament, *Rezolucija Evropskog parlamenta od 29. novembra 2018. o Izveštaju Komisije o Kosovu za 2018. godinu* (2018/2149(INI) (29. novembar 2018), dostupno na https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0479_EN.html?redirect
- 248 Pismo Evropskog parlamenta generalnom sekretaru UN (31. januar 2019.), <https://ergonetwork.org/wp-content/uploads/2019/02/Letter-to-Mr.-UN-Secretary-General.pdf>.
- 249 Evropski centar za prava Roma [ERRC], *Organizacije za prava Roma osuđuju nedostatak akcije UN u odnosu na trovanje olovom na Kosovu* (1. jun 2017), dostupno na <http://www.errc.org/press-releases/roma-rights-organizations-condemn-lack-of-un-action-on-lead-poisoning-in-kosovo>.
- 250 Charbonneau, *supra* napomena 234.
- 251 Bureau des Avocats Internationaux et al., *Kršenja prava na efikasan pravni lek: odgovornost UN za koleru na Haitiju*, str. 21, <http://hrp.law.harvard.edu/wp-content/uploads/2020/02/HLS-IHRC-IJDH-BAI-Submission-to-Special-Procedures-Cholera.pdf>.
- 252 Pablo de Greiff (Specijalni izvestilac za promociju istine, pravde, reparacija i garancija neponavljanja), Promocija istine, pravde, reparacija i garancija neponavljanja, U.N. Doc. A/34/62 (27.12.2016.), ¶ 25, dostupno na <https://undocs.org/A/HRC/34/62>.
- 253 Tuncak, *Ljudsko pravo na efikasan pravni lek, supra* napomena 29, ¶7 (gde se citira *Izveštaj specijalnog izvestioca o implikacijama koje na ljudska prava imaju ekološki solidno upravljanje i odlaganje opasnih supstanci i otpada*, UN Doc. A/HRC/36/41 (20. jul 2017.); Komitet za ljudska prava, Opšti komentar br. 31, ¶ 15; *Videti takođe* Komitet za prava deteta, Opšti komentar br. 16, ¶ 31.
- 254 Tuncak, *Ljudsko pravo na efikasan pravni lek, supra* napomena 29, ¶ 76 (gde se naglašava stalna potreba za konsultacijom sa pogođenom zajednicom); Pismo koje je poslao generalni podsekretar Jean-Pierre Lacroix, Baskutu Tuncaku (5. oktobar 2018.), dostupno na <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/ToxicWaste/ResponseKosovo5Oct2018.pdf> (kao odgovor na zahtev za ažuriranje, bez pominjanja konsultacija).

- 255 *Videti, na primer*, HRW, UN: Obešteti žrtve trovanja olovom na Kosovu, <https://www.hrw.org/news/2017/09/07/un-compensate-kosovo-lead-poisoning-victims#> (gde se, uz korišćenje intervju sa žrtvama, UN pozivaju da isplate individualnu nadoknadu i osiguraju pristup zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju za pogođenu decu); Organizacije za prava Roma osuđuju nedostatak akcije UN u vezi sa trovanjem olovom na Kosovu, 1. jun 2017., <http://www.errc.org/press-releases/roma-rights-organizations-condemn-lack-of-un-action-on-lead-poisoning-in-kosovo> (zajednička izjava devet grupa za prava Roma i aktivista koje pozivaju UN da izraze puno izvinjenje, obeštete 138 pojedinaca predstavljenih pred HRAP-om i pruže hitan medicinski tretman onima koji su pogođeni dugotrajnim trovanjem olovom); Žalba koju je podneo Leigh Daz; Specijalni izvestilac za otrove, UN moraju hitno da obezbede obeštećenje manjinama smeštenim u toksičnim kosovskim kampovima, kaže ekspert UN za prava, Saopštenje za štampu, 13. mart 2019. („Nakon otrežnjujućih razgovora sa žrtvama i njihovim porodicama i procene činjenica ovog slučaja, okolnosti zahtevaju individualnu kompenzaciju i javno izvinjenje Ujedinjenih nacija, kao dopunu projektima za zajednice.”). Međutim, 2019. godine, specijalni izvestilac za otrove i ljudska prava posetio je Mitrovicu i sastao se sa žrtvama trovanja olovom iz redova Roma, Aškalijski i Egipćani. Čuo je od mnogih pripadnika zajednice da je ponovno ujedinenje sa prijateljima i porodicom koji su otišli u Nemačku i druge zapadnoevropske zemlje prioritet za zajednicu. Tuncak u st. 55. Ovaj nalaz reafirmiše važnost pravnih lekova koji treba da budu potpuno utemeljeni na konsultacijama sa žrtvama.
- 256 Izveštaj Specijalnog izvestioca za promociju istine, pravde, reparacija i garancija neponavljanja, UN Doc. A/74/147, ¶ 3.
- 257 HUMAN RIGHTS WATCH, OTROVANI OLOVOM, *supra* napomena 5 na 31.
- 258 Osnovni principi UN, *supra* napomena 150, čl. IX, ¶ 20.
- 259 N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶ 349.
- 260 CPIUN tačka 29; Generalna skupština UN Res. 54/247 (gde se utvrđuju finansijska i vremenska ograničenja za nadoknadu za lične povrede koje se mogu pripisati mirovnim snagama).
- 261 Pablo de Greiff, *Priručnik o reparacijama*, str. 452 (2006) (gde se kompenzacije definišu kao one mere kojima se nastoji da se nadoknade pretrpljene štete kroz kvantifikaciju štete), dostupno na <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/0199291926.001.0001/acprof-9780199291922-chapter-13>
- 262 Human Rights Watch, *Obešteti žrtve trovanja olovom na Kosovu*, *supra* napomena 118.
- 263 Tuncak, *Ljudsko pravo na efikasan pravni lek*, *supra* napomena 29, ¶ 71
- 264 N.M. protiv UNMIK-a (2016) ¶¶ 43, 208.
- 265 Intervjui sa Džaferom Buzolijem i Argentinom Gidžić, romskim aktivistima koji su radili u kampovima (u spisima).
- 266 *Videti npr.*, N.M. protiv UNMIK-a ¶¶ 68-81, 206.
- 267 *Id.* ¶207.
- 268 *Id.* ¶208.
- 269 *Id.* ¶¶ 68-81,
- 270 *Videti Izveštaj Specijalnog izvestioca za promociju istine, pravde, reparacija i garancija neponavljanja, Reparacije za žrtve teških kršenja ljudskih prava i teških povreda međunarodnog humanitarnog prava*, U.N. dok. A/69/518, ¶ 43, (14. oktobar 2014), <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/564/67/PDF/N1456467.pdf?OpenElement>. Kao što primećuje HRAP, nedostatak pristupa konsistentnom medicinskom ispitivanju i lečenju čini osnovu za tužbu žrtava protiv UN-a, te stoga one ne mogu biti kažnjene za bilo kakve nedostatke u dokumentaciji. N.M. protiv UNMIK-a (2016), ¶¶ 68-81.
- 271 DINAH SHELTON, PRAVNI LEKOVI ZA LJUDSKA PRAVA U MEĐUNARODNOM PRAVU 100 (3. izdanje 20055).
- 272 *Id.*
- 273 Tužba za pomoć, (podneta 3. novembra 2011.), <http://ijdh.org/wordpress/wp-content/uploads/2011/11/english-petitionREDACTED.pdf>.
- 274 Pismo koje je Patricia O'Brien, generalni podsekretar UN za pravne poslove, uputila Brianu Concannonu, Direktoriju IJDH (21. februar 2013) (u spisima).
- 275 Pismo koje je Patricia O'Brien, generalni podsekretar UN za pravne poslove, uputila Brianu Concannonu, Direktoriju IJDH (5. jul 2013).
- 276 Buscemi, *supra* napomena 165; Boon, *supra* napomena 159 („to što trenutno nedostaje u sistemu UN je mehanizam za rešavanje deliktne predmeta visoke vrednosti koje su pokrenule klase podnosilaca zahteva iz privatnog prava.”).
- 277 *Videti* Deo III, *supra*.
- 278 *Id.* na 94.
- 279 Međukancelarijski memorandum kontroloru, pomoćniku generalnog sekretara, Kancelariji za planiranje programa, budžete i račune, u vezi sa isplatom *ex gratia* oštećenom civilu na Haitiju, 2009. U.N. Jurid. Y.B. 428.
- 280 Generalni sekretar, Administrativni i budžetski aspekti finansiranja mirovnih operacija Ujedinjenih nacija: Finansiranje mirovnih operacija Ujedinjenih nacija, U.N. Doc. A/51/903, ¶ 20 (21. maj 1997).
- 281 Pravilnik o radu HRAP-a, *supra* napomena 182.
- 282 *Videti generalno* Zvršni izveštaj HRAP-a, *supra* napomena 32.
- 283 *Id.*
- 284 *Id.* ¶¶ 119-121.
- 285 *Id.* ¶121.
- 286 Tuncak, *Ljudsko pravo na efikasan pravni lek*, *supra* napomena 29, ¶ 74.

